

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
της ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
και του ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ
ΗΜΑΘΙΑΣ

Αριθμός έκδοσης 43
Μάρτιος - Απρίλιος - Μάιος 2007

ISSN 1106 5354

ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ.Ε.Π.Α. Δ. ΒΕΡΟΙΑΣ

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τοπικής Ιστορίας

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

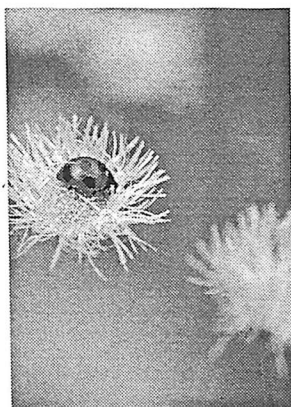
πρόεδρος
ΠΩΡΓΟΣ ΚΑΚΑΡΗΣ
αντιπρόεδρος
ΣΟΦΙΑ ΓΚΑΓΚΟΥΣΗ
μέλη
ΜΙΧ.ΤΡΑΝΙΔΗΣ
Ν. ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΙΔΗΣ
ΕΜ. ΣΟΦΙΑΝΙΔΗΣ
ΑΙΚ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ
ΕΛ. ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ
Π. ΤΣΑΠΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΘΑΝ. ΡΕΠΑΝΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

διευθυντής
ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ ΠΑΝΝΗΣ
διεύθυνση οικονομικού
ΤΑΡΑΤΣΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
διεύθυνση παραγωγής
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΗΣ
ΣΤΑΝΤΖΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
διεύθυνση εκπαιδευτικού-τεκμηρίωσης
ΜΥΛΩΝΑ ΟΛΓΑ
διεύθυνση τεχνικού
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ
γραμματεία
ΒΕΡΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
βιβλιοθηκονόμος
ΚΟΤΣΑΛΟΥ-ΠΑΠΑΡΗ ΒΟΥΛΑ
γενικών καθηκόντων
ΣΤΕΡΠΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Δ.Τ.Ρ.-ΕΞΩΦΥΛΛΟ: κλιμαζ, Αγ. Δημητρίου 3, Βέροια
Τηλ. 23310 24984 • Fax: 23310 75124 • e-mail: klimaz@vernet.gr
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-MONTAZ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ:
TYPE PRESS Ν. Καραμανλίδης, Ν. Νικομηδείο
Τηλ. 23310 90234

Εξώφυλλο:
Άνοιξη

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αριθμός έκδοσης **43**

Μάρτιος - Απρίλιος - Μάιος 2007

Ιδιοκτήτης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Εκδότης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Διευθυντής **Γιάννης Καμπούρης**

Υπεύθυνη Σύνταξης **Χαρά Λάμπρη**

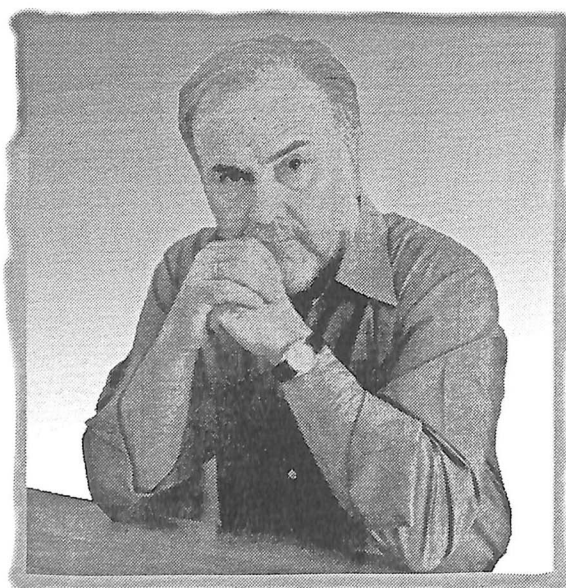
Υπεύθυνος τυπογραφείου **Νίκος Καραμανλίδης**

Περιεχόμενα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΜΙΧΑΗΛ ΓΚΑΝΑ, Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος	2
ΠΑΛΑΙΤΥΠΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, Αθανάσιος Γ. Βουδούρης	24
ΟΙ ΜΠΟΥΛΕΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ, Χρήστος Ζάλιος	27
ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟ ΤΟΥ 3ου & 14ου ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ, Καλλιόπη Σιδηροπούλου	32
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	39

Αφιέρωμα στο Μιχάλη Γκανά

Επιμέλεια
Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΓΚΑΝΑ

Ο Μιχάλης Γκανάς γεννήθηκε στον Τσαμανιά Θεσπρωτίας το 1944. Το 1948 βρέθηκε στην Αλβανία και μετά στην Ουγγαρία μαζί με την οικογένειά του. Επέστρεψε στη Ελλάδα το 1954. Το χρονικό αυτής της περιπέτειας καταγράφηκε στο πεζό *Μητριά παιρίδα* (Κείμενα, Αθήνα 1981). Το 1962 κατέβηκε στην Αθήνα, για να σπουδάσει Νομικά, αλλά δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του για λόγους βιοποριστικούς. Βιβλιοπώλης για μια δεκαετία στη «Δωδώνη», συνεργάστηκε αργότερα με την κρατική τηλεόραση ως επιμελητής λογοτεχνικών εκπομπών και σεναριο-

γράφος. Από το 1989 ως τη συνταξιοδότησή του το 2005 εργάστηκε ως κειμενογράφος σε διαφημιστική εταιρεία.

Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες, ενώ σίχτοι του έχουν μελοποιηθεί από γνωστούς Έλληνες συνθέτες. Μετέφρασε τις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη για το Θέατρο Τέχνης-Κάρολος Κουν (1991), τους *Επτά επί Θήβας* του Αισχύλου για το ΔΗΠΕΘΕ Πατρών (1994) και το *Άσμα ασμάτων* (Μελάνι, Αθήνα 2005). Το 1994 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης για το βιβλίο του *Παραλογή*.

Συλλογές

- 1978 *Ακάθιστος δείπνος* (Κείμενα, Αθήνα).
- 1980 *Μαύρα λιθάρια* (Κείμενα, Αθήνα).
- 1989 *Γυάλινα Γιάννενα* (Καστανιώτης, Αθήνα).
- 1993 *Παραλογή* (Καστανιώτης, Αθήνα).
- 1993 *Ανθοδέσμη. Ποιήματα και τραγούδια για μια νύχτα* (μαζί με τους Ηλία Λάγιο, Γιώργο Κοροπούλη και Διονύση Καψάλη, Άγρα, Αθήνα).
- 2000 *Τα μικρά 1969-1999. Άγνωστα και γνωστά ποιήματα* (Καστανιώτης, Αθήνα).
- 2002 *Σίχτοι* (Μελάνι, Αθήνα).
- 2003 *Ο ύπνος του καπνιστή* (Καστανιώτης, Αθήνα).

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ, 17.3.'06, ΒΕΡΟΙΑ

Μάρκος Μέσκος

Κύριος δράστης, καθόλα υπεύθυνος και της σημερινής εκδήλωσης, εδώ, στη Βέροια, 17 Μαρτίου του 2006, μέρα Παρασκευή, των Χαιρετισμών και της Ποιήσεως, ο ποιητής και κριτικός της λογοτεχνίας Θανάσης Μαρκόπουλος.

Προς αυτόν οι ευχαριστίες μας όλες.

Τον ποιητή Μιχάλη Γκανά πολλά χρόνια γνωρίζω· ο Τρωικός πόλεμος επί τρία, μέχρι σήμερα, ο συνολικός αριθμός των ειρών –πολλά χρόνια!

Έτσι λοιπόν, η δοκιμασία του χρόνου και η προσωπική μου πεποίθηση καταθέτουν εδώ την εγγυημένη, πολύτιμη, πρόταση για το Μιχάλη Γκανά, τον ποιητή και τον άνθρωπο, τον άνθρωπο και τον ποιητή (για όσους ενδιαφέρει, κι αυτή, η δυσκολότατη πλευρά της αξιολόγησης).

Ανταμώνουμε στη νεοελληνική ενδοχώρα (με όσα της απέμειναν)· εκεί κάπου οι αφετηρίες, σε κάποιο ξέφωτο της Τζαμάρας, στη συνείδηση της σωματικής ξενιτιάς κάποιας πεδιάδας ή κάποιου ορεινού, αναληπτόμενου, αλωνιού, στη ράχη μιας καλπάζουσας σίβας φοράδας ή στην αφή των μαλλιών της καλέσιας αρνάδας· στα όσα και ιερά βακούφια των ανθρώπων.

Ωστόσο, μην παρεξηγηθούμε: είναι οι αναφορές, ανάμεσα στ' άλλα, της παράδοσης των θεμελίων του λόγου και του μπολιάσματος, οι μνήμες, οι παραλογαίς και τα μοιρολόγια, εφόδια και παρακαταθήκες για το σμίξιμο με την κάθε άλλη πραγματικότητα του ποιήματος, στον τρόπο και στις ουσίες, δηλαδή το τελικό πέταγμα του πτήγασου.

Ο χορός καλά κρατεί·

κάπου εδώ εδήτευσαν και άλλοι συγκαίρινοι ποιητές, γνωστοί και άγνωστοι, μεταξύ άλλων ο Μπράβος, ο Πορφύρης, ο Γκουρογιάννης, ο Ζαρκάδης, ο Χιόνης, ο Γκόρπας οσμιζόμενος – ο καθείς με τις έμμονες αρετές και το δισάκι του. Λίγο νωρίτερα ο Γκάτσιος, ο Κακναβάτος, ο Δάλλας· και στο βάθος το Δημοϊκό τραγούδι με το μέγιστο Διονύσιο Σολωμό.

Η νεοελληνική γραμματεία στο χώρο της ποίησης έχει και το γερό κλαδί της συγκεκριμένης, εδώ, αναφοράς, της Ενδοχώρας. Θάλλει και πορεύεται το δέντρο με όλα τα κλαριά του.

Μεταρομαντικοί εκπεσόντες άγγελοι, συμβολιστές και μετασυμβολιστές, σύγχρονοι νεωτεριστές και χτεσινοί υπερρεαλιστές με όλα τα συμπαρομαρτούντα αδιέξοδα της ποιητικής γλώσσας, ιδού το ταξίδι της ποίησης, που δε λέει να κοπάσει –ευτυχώς!

Και ιδού ο Μιχάλης Γκανάς, ο ποιητής με την ιδιαίτερη ταυτότητα, μέσα στη δική του φωνή, θέλω να πω με τα *μαύρα λιθάρια*, τον *ακάθιστο δείπνο*, την *παραλογή*, τα *γυάλινα Γιάννενα*, τα *μικρά*, και τον *ύπνο του καπνιστή* αλλά και τα μεταφραστικά εγχειρήματα και τα ποιήματα-τραγούδια που ώρες ώρες κρυφακούμε, ιδού ο ποιητής και το έργο του έως τα σήμερα.

Η παρουσία του εδώ πιστεύω ότι, ακόμη μια φορά, θα σας πείσει: Μέσα στον τόσο ζόφο της Εποχής για την αναγκαιότητα, την ανεξαργύρωτη, της ποίησης στη ζωή μας.

Θεσσαλονίκη, 9-10.3.'06

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ Η βασιλική των κεκοιμημένων

Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος

και μην ακούς πάνω και κάτω
κόσμος – είσατε η παιρίδα μας κι εμείς ξενιτεμένοι.
(Παραλογή, 1993)

Ο Μιχάλης Γκανάς ανήκει στην ποιητική γενιά του 1970. Πρόκειται για τους ποιητές εκείνους οι οποίοι, σύμφωνα με τους γραμματολόγους, γεννήθηκαν στα χρόνια 1943-1955 και δημοσίευσαν κείμενά τους λίγο πριν ή λίγο μετά το 1970. Κατά συνέπεια δεν έχουν εμπειρίες και βιώματα από την Κατοχή και τον Εμφύλιο παρά μονάχα ακούσματα, ενώ, παρόλο που μεγαλώνουν μέσα στο κλίμα του ψυχρού πολέμου και της ανάπηρης ελληνικής δημοκρατίας, ζουν ενγένει πιο άνετα από τις προηγούμενες γενιές, σπουδάζουν περισσότερο και επικοινωνούν με το εξωτερικό ευκολότερα. Η στιγμή της εμφάνισής τους πάλι συμπίπτει με τη δικτατορία του 1967 και την εισβολή της τηλεόρασης και του καταναλωτισμού αλλά και με την έξαρση, σε παγκόσμιο επίπεδο, των ανιπολεμικών κινημάτων και των εξεγέρσεων της νεολαίας: διαδηλώσεις κατά του πολέμου στο Βιετνάμ, Άνοιξη της Πράγας, Μάης του '68 στη Γαλλία. Μέσα σ' αυτές τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και κάτω από τις επιδράσεις των Αμερικανών beatniks (Γκίνσμπεργκ, Μπάροουζ, Κέρουακ), κυρίως όμως της ιθαγενούς παράδοσης, του δημοτικού τραγουδιού και του Παλαμά, του Καβάφη και του Καρυωτάκη, του Σεφέρη, του Ρίτσου και του Εμπειρικού, αλλά και των ποιητών της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, διαμορφώνονται οι νέοι ποιητές του 1970, οι οποίοι, στην αρχή τουλάχιστον, παρουσιάζουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, που τους διαφοροποιούν από την αμέσως προηγούμενη γενιά, τη δεύτερη μεταπολεμική ή γενιά του '60, όπως είναι η αμφισβήτηση ή, έστω, η λεγόμενη αμφισβήτηση κάθε ιδεολογίας, το χιούμορ και η σαύρα, η εκφραστική ελευθεριότητα και η ενασχόληση με κοινόχρηστα θέματα ή αντικείμενα. Σ' αυτήν τη γενιά ανήκει ο Μιχάλης Γκανάς, που, αν και από τους μεγαλύτερους στην ηλικία, πρωτοεμφανίζεται ωστόσο με συλλογή μόλις το 1978.

Ο Μιχάλης Γκανάς γεννήθηκε το 1944 στον Τσαμαντιά της Θεσπρωτίας, ενώ το 1948, λόγω Εμφυλίου, βρέθηκε με την οικογένειά του στην Αλβανία κι από κει στην Ουγγαρία. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1954. Έζησε συνεπώς την εμπειρία του πολέμου και της προσφυγιάς μικρό παιδί κι αυτήν την εμπειρία κατέγραψε αργότερα στο σύντομο αλλά εξαιρετικό αφήγημά του *Μητριά παιρίδα* (1981). Το 1962 φτάνει στην Αθήνα για νομικές σπουδές, που ποτέ δεν τελειώνει λόγω βιοτικών αναγκών. Έκτοτε ζει και εργάζεται στην πρωτεύουσα. Βιβλιοπώλης για δεκαπέντε χρόνια στη «Δωδώνη» (1972-1987), συνεργάστηκε στη συνέχεια με την τηλεόραση ως επιμελητής λογοτεχνικών εκπομπών και σεναριογράφος, ενώ από το 1989 ως το 2005 που συνταξιοδοτήθηκε υπήρξε κειμενογράφος σε διαφημιστική εταιρεία. Πέρα από το αφήγημα που προαναφέρθηκε, τρεις μεταφράσεις [*Νεφέλες* του Αριστοφάνη (1991), *Επτά επί Θήβας* του Αισχύλου (1994), *Άσμα ασμάτων* (2005) – η μόνη δημοσιευμένη] και μια έκδοση με στίχους μελοποιημένους κι ανέκδοτους (*Σίχοι: Μιχάλης Γκανάς*, 2002), έχει δημοσιεύσει τις εξής ποιητικές συλλογές: *Ακάθιστος δείπνος* (1978), *Μαύρα λιθά-ρια* (1980), *Γυάλινα Γιάννενα* (1989), *Παραλογή* (1993), *Ανθοδέσμη. Ποιήματα και τραγού-δια για μια νύχτα* (μαζί με τους Ηλία Λάγιο, Γιώργο Κοροπούλη και Διονύση Καψάλη) (1993), *Τα μικρά 1969-1999. Άγνωστα και γνωστά ποιήματα* (2000), *Ο ύπνος του καπνιστή* (2003). Για την *Παραλογή* του ιμμήθηκε το 1994 με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης.

Όπως κάθε ποιητής, έτσι κι ο Μιχάλης Γκανάς επιλέγει τους προγόνους του. Μοντέρνος κατά βάση, δεν αποποιείται τους τρόπους της δημοϊκής παράδοσης. Άλλωστε οι τρόποι αυτοί έρχονται από τα βουνά της Ηπείρου, από τα διάσπαρτα οσιά των σκοτωμένων του Εμφυλίου, από τους ανθρώπους και τα ζωντανά του γενέθλιου τόπου. Πέρα από το δημοϊκό τραγούδι όμως, η ποίηση του Γκανά συνομιλεί και με πολλά άλλα κείμενα κι από την άποψη αυτήν η περίπτωση του είναι χαρακτηριστική. Αφορμάται από τον Όμηρο και το Σολωμό, περνάει από τον Κρυσιάλλη, το Γρανίσα, τον Παπαδιαμάντη, το Σικελιανό και τον Καρυωτάκη και φτάνει στο Σεφέρη και στην *Αμοργό* του Γκάισου, μια συλλογή που πρώτη πάντρεψε το δημοϊκό δεκαπεντασύλλαβο με την υπερρεαλιστική οπτική (1943). Από την πρώτη μεταπολεμική γενιά θυμάται το Σαχιούρη των *Παραλογών* (1945) και το Σινόπουλο του *Νεκρόδειπνου* (1972), από τη δεύτερη το Μάρκο Μέσκο κι από τη γενιά του το Χρήστο Μπράβο. Όπως ο Μέσκος αναδύει μνήμες του ορεινού τοπίου και του Εμφυλίου στο άστυ,

έτσι κι ο Γκανάς. Επιπρόσθετα, ο δεύτερος έχει βιώσει το τραύμα της πολιτικής προσφυγιάς, ενώ και η μεταναστευτική ερήμωση του τόπου δεν του είναι αδιάφορη. Μεγαλύτερη ίσως συνάφεια παρουσιάζει ο Γκανάς με το Χρήστο Μπράβο, το φίλο του ποιητή από τη Δεσκάτη Γρεβενών, που χάθηκε τόσο πρόωρα (1948-1987). Και στους δυο υπάρχουν οι μνήμες του γενέθλιου τόπου, εμφύλιες ή μη, και οι απόηχοι του δημοτικού τραγουδιού αλλά και η εκφραστική ένταση, που έχει κάτι από την αγριάδα των βουνών του τόπου τους και τη σκληρή ζωή των ξεγραμμένων. Είναι αυτή ενγένει η ποιητική που ο ίδιος ο Μιχάλης Γκανάς, στον πρόλογο της μεταθανάτιας συλλογής του Μπράβου *Μετά τα μυθικά* (1996), ονομάζει “χερσαία και ορεσίβια” και θεωρεί γενάρχη της το “σημαντικότερο Εδεσσαίο ποιητή Μάρκο Μέσκο” [βλ. και περ. *Νέα Εστία* 1774 (Ιανουάριος 2005) 86]. Τέτοιου είδους συσχετίσεις έχει προφανώς υπόψη του ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, όταν γράφει: «Ο Μιχάλης Γκανάς ανήκει σε μια χορεία ποιητών της νεότερης γενιάς με ιδιότυπο στίγμα: υπαίθριο βίωμα, αγροτικός χώρος, μνήμη του γενέθλιου τόπου είναι ορισμένα από τα πιο βασικά κλισέ που συνήθως χρησιμοποιούνται προκειμένου να περιγραφούν οι εικόνες και τα θέματα αυτής της, ας πούμε, ομάδας» [εφ. «Η Καθημερινή» (2-9-1989)]:

Ι
Χάραζε ο τόπος με βουνά πολλά
κι ανάτελλε τα ζωντανά του,
καλούς ανθρώπους και κακούς, νυφίτσες,
αλεπούδες, μια λίμνη ως κόρη
οφθαλμού και κάστρα παιτημένα.

Θα 'ναι τα Γιάννενα, ψιθύρισα,
στο χιόνι και στον άγριο καιρό
γυάλινα και μαλαματένια.
Κι όσο πήγαινε η μέρα,
σαν το βαπόρι σε καλά νερά,
είδα και μιναρέδες κι άκουσα
τα μπακίρια να βελάζουν.
(*Γυάλινα Γιάννενα*)

Στην ποιητική φόρμα ο Γκανάς παρουσιάζεται πολύτροπος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ποίησή του μοιάζει με τα «ηπειρώτικα πολυφωνικά τραγούδια», όπως λέει ο ίδιος για τη συλλογή του *Ο ύπνος του καπνιστή* [εφ. «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη 286» (19-12-2003)]. Βέβαια το βασικό σχήμα είναι το ελευθερόστιχο κείμενο, ποικίλου μεγέθους, της μοντέρνας ποίησης. Ποίημα της μας σελίδας συνήθως, ενίοτε καλύπτει και δεύτερη, με στίχο ολιγοσύλλαβο ή πολυσύλλαβο, και στην ακραία εκδοχή καταλήγει να έχει το μήκος μιας ολόκληρης συλλογής, η οποία όμως συντίθεται από επιμέρους άπιπτα κείμενα (*Παραλογή*).

Πολύ συχνά το ποίημα παίρνει το σχήμα της μινιατούρας. Η φόρμα αυτή, με στίχους ολιγοσύλλαβους ενγένει, εμφανίζεται στις δύο πρώτες συλλογές (*Ακάθιστος δείπνος* και *Μαύρα λιθάρια*), με τίτλο «Ακαριαία» στην πρώτη, «Ακαριαία» και «Μονόξυλα» στη δεύτερη, ενώ στην τέταρτη (*Παραλογή*) τα μινιμαλιστικά αυτά κείμενα παρατίθενται άπιπτα. Η ιπλοφόρηση «Ακαριαία» αλλά και η συναγωγή αυτών των ποιημάτων μαζί με ορισμένα άλλα, σύντομα και πάλι, στην έκδοση *Τα μικρά* δεν αφήνουν αμφιβολίες για το νόημα αυτής της γραφής. Η προσπάθεια στόχο έχει να αιχμαλωτίσει τη στιγμή, την ιδέα, μια εικόνα, μ' ένα λόγο καίριο, επιγραμματικό, όπως το φλας της φωτογραφικής μηχανής. Πρόκειται για τεχνική που κατάργεται από τα χάικου και τα τάνκα της Άπω Ανατολής και στην Ελλάδα τη φέρνει ο Γιώργος Σεφέρης [*Τειράδιο γυμνασμάτων* (1928-1937) (1940), *Ποιήματα*, ¹⁷1992], αλλά συστηματικότερα ο Δ.Ι. Αντωνίου (*Χάι-κάι και τάνκα*, 1972). Σ' αυτήν την πρόσληψη οφείλεται η επίδοση ορισμένων ποιητών στις μικρές φόρμες τη δεκαετία του '70. Από την άλλη, ο τίτλος της συναγωγής δεν μπορεί παρά να ανακαλεί στη μνήμη του πληροφορημένου αναγνώστη την ομώνυμη έκδοση του Ντίνου Χριστιανόπουλου (*Μικρά ποιήματα*, 1975):

Ψηλή γυναίκα
μου ρίχνεις τον ίσκιο σου
και σουρουπώνω.

Πηγάδι γίνομαι βαθύ
και με πονάνε τ' άστρα.
(*Τα μικρά*, σ. 73)

καίρια σημεία της σημαντικής του, τονίζει το ενδοστρεφές θέμα και το φωτίζει» (Προσωπικά κείμενα, 2000, σ. 86) [τα πλάγια δικά μου]:

Έρχονται μέρες που ξεχνάω πώς με λένε.

Έρχονται νύχτες βροχερές βαμβακερές ομίχλες
τ' αλεύρι γίνεται σπυρί ύστερα στάχυ
δροΐζει με πολλά δρεπάνια
αψύς Ιούλιος στη μέση του χειμώνα.
Βλέπω το υφαντό του κόσμου να ξηλώνεται
αόρατο το χέρι που ξηλώνει
και τρέμω μην κοπεί το νήμα.
Νήμα νερού στημόνι χωρίς μνήμη
σταγόνα διάφανη σε βρύα και λειχήνες
νιφάδα-χνούδι των βουνών
χαλάζι-φυλλοβόλο
κι άξαφνα σκάφανδρο ζεστό
στην κιβωτό της μήτρας.
Αρχαίο σκοτάδι τήκεται και τρίζει
αχειροποίητη φλογίτσα που το γλείφει.

Συναγωγές υδάτων υετοί πρόγονοι παγετώνες
στην πάχνη ακόμη της ανωνυμίας.
(Παραλογή, σ. 7)

Όσο κι αν η τεχνική αυτή θυμίζει την «επαναμάγευση του ποιητικού λόγου», που προτείνει ο Νάσος Βαγενάς στο άρθρο του «Η κρίση του ελεύθερου στίχου» [περ. *Νέα Εστία* 1734 (Μάιος 2001) 721-727], μια αξιοποίηση δηλαδή στοιχείων της έμμετρης προσωδίας για την επαναπόκτηση του ρυθμού από τον πεζολογούντα ελεύθερο στίχο, η περίπτωση του Γκανά ωστόσο φαίνεται άσχετη, καθώς η τακτική αυτή ακολουθείται από πολύ νωρίς, από την πρώτη ακόμα συλλογή, και προφανώς συναρτάται με τα θέματα και την καταγωγή του ποιητή από μια περιοχή με ιδιαίτερα ισχυρή τη δημοϊκή παράδοση. Από την αγάπη αυτήν προς το δημοϊκό ρυθμό αλλά κι από μια αδυναμία, απ' ό,τι φαίνεται, στους μεσοπολεμικούς ελάσσονες ποιητές της ανανεωμένης παράδοσης, όπως ο Λάμπρος Πορφύρας κι ο Τέλλος Άγρας, εκκινούν τόσο η στιχουργική δραστηριότητα του ποιητή όσο και η τάση του να χτίζει παραδοσιακά στη φόρμα ποιήματα από τη δεύτερη ακόμα συλλογή, τάση που στη δεκαετία του '80 χαρακτηρίστηκε μεταμοντέρνα και ακολουθήθηκε από νέους ποιητές, όπως ο Ηλίας Λάγιος, ο Γιώργος Κοροπούλης κι ο Διονύσης Καψάλης (*Τριώδιο*, 1989), με τους οποίους ο Γκανάς συνέπραξε με δεκαέξι ποιήματα στην *Ανθοδέσμη*:

Τον τάφο μου τον θέλω στα Χαυτεία

Αφίσες με τραβούν απ' το μανίκι,
Αθήνα μου γεμάτη καλλιστεία.
Τον τάφο μου τον θέλω στα Χαυτεία,
είκοσι χρόνια σου πληρώνω νοίκι.

Στον ύπνο να περνούν βουνά και δάση,
νεράιδες φασκιωμένες μαύρα ρούχα.
Κάι σαν άχι μουλαριού που σου 'χα
σε ποιο λεωφορείο το 'χω χάσει!

Ποια τρέλα, πες μου, με χτυπάει στις φτέρνες
και φεύγω και κυλάω σαν το τόπι,
με γήπεδα μουγγά και με ταβέρνες

στα σωδικά. Οι άνθρωποι κι οι τόποι,
ξένοι που μοιάζουν στις φωτογραφίες
που βγάξαμε σε άλλες ηλικίες.
(Μαύρα λιθάρια)

Όποια φόρμα όμως κι αν επιλέγεται, ο λόγος διακρίνεται για τη διαύγεια και την ευδυβολία του, την τόλμη, την εικονοποιία, το λυρισμό, την ένταση, χαρακτηριστικά που πηγάζουν βέβαια από μια ορισμένη ιδιοσυγκρασία, αλλά κι από μια ποιητική βούληση η οποία προτάσσει το βίωμα, όχι τη γραφή. Άλλωστε ο Γκανάς φτάνει στο άστρ από την Ήπειρο, έναν τόπο με ισχυρές παραδόσεις, όπως οι Γιάννης Δάλλας, Τάσος Πορφύρης, Χριστόφορος Μηλιώνης, Νίκος Χουλιαράς, Βασίλης Γκουρογιάννης, Σωτήρης Δημητρίου, για να μείνουμε στους νεότερους. Είναι εύλογο λοιπόν η τεχνική του να έχει βιωματικές καταβολές. Αυτό σημαίνει πως φέρνει μέσα του έντονες παιδικές μνήμες, οι οποίες συνδέονται όχι μονάχα με την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού αλλά και με την πρόσφατη ιστορία του τόπου και τους ανώνυμους ανθρώπους, οικείους και μη, που αποδήμησαν. Οι μνήμες αυτές επηρεάζουν αναπόφευκτα, πέρα από την τεχνική, και τη θεματική του ποιητή. «Στο Μιχάλη Γκανά», συνοψίζει εύστοχα η Μαρία Τσάτσου, «συμπλέκεται η προσωπική αγωνία, με τις αναζητήσεις μας ολόκληρης γενιάς, με το δράμα της πατρίδας. Εμφύλιος, μετανάστευση, το χωριό, η πόλη, ζωή και θάνατος. Το έπος μιας οικογένειας συνυφαίνεται με το ιστορικό γίνεσθαι μιας ολόκληρης χώρας. Γι' αυτό το απόσταγμα φτάνει σ' εμάς αβίαστα με νωπές τις δαχτυλιές του χρόνου» [εφ. «Η Καθημερινή» (16-5-1999)].

Η μεταφύτευση καταρχήν στο άστρ προκαλεί απαρέσκεια στον ποιητικό υποκείμενο και το οδηγεί στην εσωτερική εξορία. Από τη μια, η δικτατορία του '67 επιβάλλει ένα κλίμα ανελευθερίας, που στομώνει τα τραγούδια και αφοπλίζει τη λαϊκή ενεργητικότητα. Από την άλλη, ένας τρόπος ζωής αλλιώτικος, τόσο διάφορος από τη ζωή της απομακρυσμένης επαρχίας. Η καταναλωτική τεχνολογία θριαμβεύει. Ο καινούριος κόσμος υψώνεται ερήμην των ανθρώπων και των πραγματικών τους αναγκών. Είναι ο καιρός του τρανζίστορ και της τηλεόρασης, ο καιρός των διαφημίσεων. Τα πλήθη βολοδέρνουν για τον επιούσιο στους δρόμους, ανάμεσα σε πολυκατοικίες που στολίζονται με υφαντά και μπάντες κι εξορίζουν τις μνήμες της παλιότερης ζωής. Άλλοι λησμόνησαν τη φιλία, τα γνήσια αισθήματα, έγιναν δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές, και ζουν πια υποταγμένοι. Δεν αποκαλύπτουν τις πληγές, τις αντιφάσεις, τους συμβιβασμούς. Προσποιούνται κιόλας, ψεύδονται, γίνονται άλλοι. Βέβαια οι καιροί είναι δύσκολοι και η ανάγκη της επιλογής ανάμεσα στην υποταγή και την ελευθερία επιτακτική:

Κάθε πρωί

Κάθε πρωί γύρω στις δέκα
 μια λάμψη σκοτεινή τον γονατίζει.
 Θέλει να τρέξει να κρυφτεί,
 θέλει σκοτάδι.
 Γύρω τηλέφωνα, πελάτες
 κι ένας στα μαύρα,
 με σχοινί και με κουβά,
 που τον αδειάζει ως τα γόνατα.

Ακούει μέσα του τ' ανήμερο πηγάδι,
 τ' άπιαστο χέλι που βιδώνεται στη λάσπη,
 κι ανάβει αργά το δέκατο τσιγάρο.

Σαν προσευχή
 σηκώνεται ο καπνός
 και σαν καπνός
 από καμένο σπίτι,
 που χρόνια τώρα όλοι έχουν φύγει
 κι αυτό καπνίζει μοναχό του
 κουφώματα
 παιτώματα
 κρεβάτια...

(Γυάλινα Γιάννενα)

Κονιά σ' αυτά, και η μετανάστευση, μια κοινωνική αιμορραγία άλλου είδους. Η μεταπολεμική μαζική έξοδος των Ελλήνων στην Κεντρική Ευρώπη αδειάζει την πατρίδα, γυμνώνει τους λόφους και τις πλαγιές, αφοπλίζει τα πουλιά και τα δέντρα. Όμως ο Έλληνας που ξενιτεύεται, για να επιβιώσει, ερημώνει τον τόπο του για δεύτερη φορά, όταν στην ξένη γη ξεχνάει ποιός είναι και επιστρέφει άλλος:

Αυτοί που έφυγαν,
σε δυο σε τρία καλοκαίρια
θα γυρίσουν βαλίτσες,
τρανζίστορ, μαγνητόφωνα,
αφοπλισμένα κλαρίνα.
(«Αφοπλισμός», *Ακάθιστος δείπνος*)

Παρά τη θλίψη ωστόσο που προκαλεί στο ποιητικό υποκείμενο η κοινωνική συνθήκη, υπάρχει και η καθημερινότητα με τις μικροχαρές της: ο απογευματινός καφές στη βεράντα συντροφιά με το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, ο πρωινός στην οδό Σόλωνος, τα ούζα στην Ακαδημία, η ταβέρνα και το κρασί, το τραγούδι, το κάπνισμα. Κοντά σ' αυτές, και η μεγάλη χαρά του έρωτα, η πιο χαρμόσυνη νότια στο σκοτεινό τοπίο της αστικοποίησης.

Ο έρωτας του Γκανά είναι κατεξοχήν ευδαιμονικός. Δεν είναι ο παραπονιάρης, μίζερος έρωτας, οι κοπετοί και τα δάκρυα. Είναι φως κι αλάτι, γαλάζιος ουρανός, ελπίδα κι απαντοχή στο δύσκολο καιρό. Η καθημερινότητα, από την άλλη, φθείρει τον έρωτα κι αποδυναμώνει τα αισθήματα, μα η κερδισμένη από την πείρα σοφία παρηγορεί, ενώ η προτίμηση από όλες τις σκλαβιές δίνεται στη σκλαβιά της αγάπης. Είναι ακόμα ο έρωτας το υπέρτατο πάθος που οδηγεί στο έγκλημα και εγκλείει το φονιά «ισόβια στο σώμα του» (*Παραλογή*, σ. 17). Είναι τέλος ο έρωτας θυσία και υποταγή, απόσβεση του προσώπου και διαρκές μαρτύριο, όχι αγάλματα και προτομές:

Θα πιω τη γλώσσα σου ως τη ρίζα
τα λόγια και τα βογγητά σου
λέξεις λεζούλες οιμωγές
προστακτικές και προσευχές
ανάσα μου ρηχή βαθιά πνιχτή
όλο κραυγές και μινυρίσματα
κορμί μου καλομαθημένο
αλάτι γίνε στο μάτι του χιονιού
να το τυφλώσεις γυναίκα μου πανέμνοστη κυρά
που με φυσάει το βλέμμα σου γλυκά και πάω.

Πάω χαμένος.
(*Ο ύπνος του καπνιστή*, σ. 12)

Η μεγάλη δεξαμενή ωστόσο από την οποία αντλεί τα θέματά του ο Γκανάς είναι η μνήμη της παιδικής ηλικίας και του γενέθλιου τόπου. Το σκηνικό στο οποίο αναπτύσσεται κατά βάση η μυθολογία του ποιητή είναι ορεινό, ηπειρώτικο: βουνά και ποτάμια, πλατάνια, βροχές, ομίχλη και χιόνι, βελάσματα κι αγρίμια, πουλιά κάθε λογής, κυρίως κοιτούφια. Κι εντός του τοπίου περιστατικά σημαντικά κι ασήμαντα, άνθρωποι, δικοί και ξένοι, χαρές κι αγωνίες, ντουφέκια και κλαρίνα, όλα βαθιά χαραγμένα στην παιδική ψυχή. «Η ελληνική ύπαιθρος», γράφει ο Μισέλ Φάις, «ασκεί στον Γκανά μια σκοτεινή γοητεία: μια ανεξερεύνητη σαγήνη φορτισμένη με παιδιόθεν τραύματα, κακοφορμισμένες μνήμες της νεότερης εθνικής περιπέτειας (Κατοχή, Εμφύλιος) και αισθήματα απαρέσκειας ή αυτοσαρκασμού για την ερήμωσή της, στο όνομα της βίαιης αστικοποίησης ή της καταναλωτικής ευμάρειας» [περ. *Εντευκτήριο* 23-24 (Καλοκαίρι-Φθινόπωρο 1993) 191].

Ανάμεσα στις παιδικές μνήμες δεσπόζει, όπως είναι εύλογο, ο θάνατος, θέμα που απασχολεί και τον ώριμο Γκανά, έτσι που να 'χει απόλυτο δίκιο ο ποιητής, όταν παρομοιάζει τον εαυτό του με «τρίκλιτη βασιλική», που ανιλαλεί «από φωνές πολλών κεκοιμημένων» (*Παραλογή*, σ. 26). Μέσα στο σκηνικό ενός άλλου καιρού ο θάνατος είναι πρώτα πρώτα ιστορικού χαρακτήρα: ο θαμμένος αντάρτης στη Φλώρινα του 1949, τα γυμνωμένα κόκαλα των σκοτωμένων, τα σωζόμενα πολυβολεία. Είναι όμως κι ο θάνατος των απλών ανθρώπων, που περιβάλλουν τον ποιητή, του παππού, του φίλου, προπάντων της μάνας. Η μάνα είναι η πιο αγαπημένη μορφή του Γκανά και κατέχει κεντρική θέση στο έργο του, κατεξοχήν στην *Παραλογή*, μια συλλογή, που, παρά τον ανιαφηγηματικό της χαρακτήρα, παραπέμπει ευθέως στη δημοική παράδοση του είδους με τις αναφορές της στο «Τραγούδι του νεκρού αδελφού» και τα μοτίβα της: απάνω και κάτω κόσμος, ξένα-θάνατος, νεκροί που μιλούν. Είναι η μάνα των παιδικών χρόνων και των γλυκών αναμνήσεων, όπως η ευωδιά των μήλων στην κάμαρα του '57. Η ανήμπορη μάνα στο Νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού. Η μάνα που

προκαλεί τύψεις στο ποιητικό υποκείμενο, γιατί δεν τήρησε την υπόσχεσή του να πεθάνει μαζί της. Η μάνα είναι ο ισχυρός δεσμός με τη γενέθλια γη κι είναι για χάρη της που ο ποιητής κατεβαίνει στον κάτω κόσμο, σε μια δική του Νέκυια, αναζητώντας την. Ο θάνατος είναι η περίληψη της ως τα τώρα ζωής του ποιητή. Είναι λοιπόν φυσικό που το «Θεμελιακό χρώμα» της είναι το μαύρο (Μαύρα λιθάρια):

Να με θυμάσαι – βασιλικά να τρίβεις στις παλάμες
σου για να θυμάσαι – και δάκρυα πολλά να χύνεις
όταν με θυμάσαι – όταν σημαίνει Ναύπακτος –
Αράχοβα-Δεσκάτη – όταν περνάς Γαλήνης 18 –
που δεν περνάς – να με θυμάσαι – εκεί χαρτιά
μισογραμμένα – παιδιά που μεγαλώνουν – Ηλίας –
Γιάννης – τα παιδιά μου – εκεί παράπονο Ερμιόνη –
περαστικός Μιχάλης και Χρήστος των χρωμάτων –
βασιλικά να τρίβεις για να με θυμάσαι όταν
σημαίνει Σάββατο – Μαυρομιχάλη 8 – ο Φίλιππος
μαζί μας – αχ Γεωργία – Γιάννη – Έκτορα – Νίκο –
Γιώργο – να τους πεις... – να με θυμάστε –
Οβρένοβιτς και Πausανίου – όπου πάτε με Πόπη
και Μυρσίνη και Γιαννάκη – και μη μου γράφεις –
δεν σκέφτεσαι εμένα όταν γράφεις – σκέφτεσαι
αυτό που γράφεις – κι εγώ ζητάω μνή-μη – πεινάω
μνή-μη και διψάω μνή-μη – και μη σας βγάλω απ’
τη ζωή σας – δεν το θέλω – εσύ το θέλησες –
θυμήσου – χωρίς εσένα δεν υπάρχω – χωρίς εμάς
είστε μειοψηφία (ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ) χωρίς εσάς οστά
γεγυμνωμένα – και μην ακούς πάνω και κάτω
κόσμος – είσατε η παιρίδα μας κι εμείς ζενιτεμένοι.
(Παραλογή, σ. 27)

Σημείωση: Το κείμενο αυτό, όπως και του Μάρκου Μέσκου, διαβάστηκαν στην εκδήλωση της Παρασκευής, 17 Μαρτίου 2006, που έγινε προς τιμή του ποιητή στην Αντωνιάδαιο Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών της Βέροιας και οργανώθηκε από το σχολικό σύμβουλο φιλολόγων Ν. Ημαθίας Θανάση Μαρκόπουλο με τη συνεργασία του Συνδέσμου Φιλολόγων Ν. Ημαθίας, της Ένωσης Λειτουργιών Μέσης Εκπαίδευσης και της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτισμού Βέροιας.

Ποιήματα του Μιχάλη Τκανά

Η Ελλάδα που λες...

Η Ελλάδα που λες, δεν είναι μόνο πληγή.
Στη μπόσικη ώρα καφές με καϊμάκι,
ραδιόφωνα και Τι-Βι στις βεράντες,
μπρούντζινο χρώμα, μπρούντζινο σώμα,
μπρούντζινο πώμα η Ελλάδα στα χείλη μου.
Στις μάντρες η ψαρόκολλα του ήλιου
πιάνει σαν έντομα τα μάτια.
Πίσω απ' τις μάντρες τα ξεκοιλιασμένα σπίτια,
γήπεδα, φυλακές, νοσοκομεία
άνθρωποι του Θεού και ρόπτρα του διαβόλου
κι οι τραμβαγέρηδες να πίνουν μόνοι
κρασάκι της Αράχωβας στυφό.

Εδώ κοιμήθηκαν παλικαράδες,
με το ντουφέκι στο 'να τους πλευρό,
με τα ζυπόλητα παιδιά στον ύπνο τους.
Τσεμπερία καλοτάξιδα περνούσαν κι έφευγαν,
κελίμα και βελέντζες της νεοιτρουβιάς.
Τώρα γαρμπίλι κι άρβυλα
σε τούτο το εκκοκκιστήριο των βράχων
κι οι τραμβαγέρηδες να πίνουν μόνοι
κρασάκι της Αράχωβας στυφό.

Της αγάπης

στην Πόπη

Μπακίρι από γιαννιώτη γανωτζή
να φέγγει να σπιδοβολάει το γέλιο σου
τα λόγια σου να σκάνε μέσα μου
σαν τις χειρομπομπίδες.
Κορμί που λάχιτζες σαν αγριμάκι
προτού σε πάρει ο ύπνος,
τρεις νύχτες τώρα με διπλό προσκέφαλο
αχνίζω νικοτίνη,
τρέχω με ογδόντα πυρετό
ύστερα με διακόσια
τρελαίνομαι στις δημοσιές.
Κι η μοναξιά ένα μάθημα πικρό
κι ο θάνατος μια μαύρη κουβαρίστρα
έλα με την αγάπη
έλα με το νερό.
Μη λείψεις άλλο μη μ' αφήσεις
παλάμη διάφανη κι ορθή καρδιά,
που σ' αγαπώ που με τρομάζεις,
που μου 'δωσες ψωμί κι αστροφεγγιά
το μέταλλο του στήθους πάλι
και του κορμιού το κοιμισμένο τύμπανο.

Διάρκεια

Ακόμη σώζονται
από ασβεστόλιθο και τρύπιο αγέρα
τα πολυβολεία τους.

Ασπρίζουν μες στα δέντρα
σαν τα κόκαλα που βρίσκουν οι βοσκοί
και δεν τα μαρτυράνε.

Τα πλένει
τα ξεπλένει το νερό
το άσπρο δεν τελειώνει.
(Ακάθιστος δείπνος, 1978)

Θεμέλιο χρώμα

Πληγωμένο κοιτούφι
από κλαρί σε κλαρί.

Καθώς το αίμα του
στάζει στο χιόνι,
πληθαίνει το μαύρο.

Τα άγρια και τα ήμερα, IX

Φυσάει ένα άσπρο απ' το νερόμυλο του πάππου μου. Γύρω κι άλλα δέντρα
ανθισμένα κι άλλο αλεύρι. Χιόνια που πέφτουν μαλακά στην ζυπνημένη γη.
Πάσχα, το μύριζες παντού. Δεν είχα πού να κρύψω τη χαρά μου, δάγκωνα
τρυφερούς κορμούς. Έφτανα κάποτε στη βρώμη λάμνοντας, να δω της
Πασχαλιάς τ' αρνιά.

Ένα μεγάλο μάτι, το 'νιωθα, με κοίταζε κι ήταν θολό απ' τα αίματα, μπο-
ρεί απ' τα σπλάχνα των αρνιών, μπορεί απ' τα σπλάχνα του χασάπη. Πάντως
από τον ουρανό.

Μετά που έβρεχε βγαίνουν βελάσματα, σαν ερπετά στους δάμνους, στα
χορτιάρια, έφευγε η μέρα η δίκαιη, γινόταν παρελθόν κι ούτε που το 'ξερα με
τι κοιτούφια, τι νερά, τι βόμβο θα με γέμιζε μετά από τόσα χρόνια. Φυσάει
ακόμη απ' το νερόμυλο του πάππου μου, νομίζω κιόλας πως δυναμώνει τ'
άσπρο, καθώς απλοποιούνται τα οστά, οι άνθρωποι που γέμιζαν κείνα τα
χρόνια!

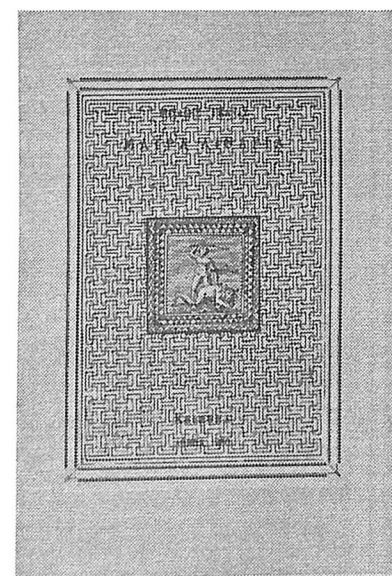
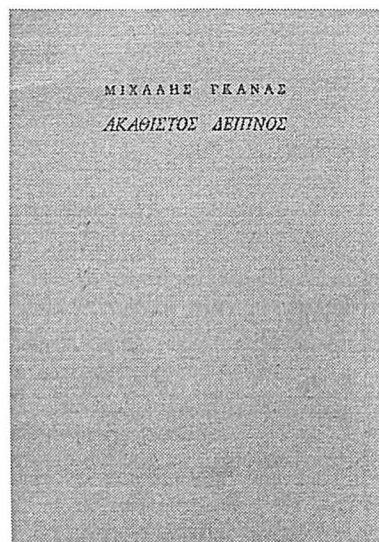
Σούρουπο

Σούρουπο, σε γονυκλισία τα χρώματα
και πώς πεθαίνει χωρίς το πράσινο εκ γενετής

Τα μάτια σου με τον κίτρινο λίβα,
καμένη σοδειά τα χρόνια που έζησα.
Ας φεύγει ο μικρός σκανιζόχοιρος, δε γλιτώνει
τ' αγκάδια μεγαλώνουν ανάποδα.

Έμερο βράδι
βελάζει σαν το χαμένο πρόβατο,
ζυγώνει στην πόλη κι αλλάζει προβιά,
σκύλος ή γάτα,
με την τρίχα ορθή
κάτω από τόσους τροχούς.

Τι γυρεύεις εδώ ψυχή τραυλή,
μακριά από τα βοσκοτόπια της παιρίδας.
Οι φίλοι πέφτουν από ψηλά μπαλκόνια
στο άσπρο μπαμπάκι που τους καταπίνει.
(Μαύρα λιθάρια, 1980)

II

στον Χρήστο Μπράβο

Μια τέτοια νύχτα, πριν από χρόνια,
κάποιος περπάτησε μόνος, δεν ξέρω πόσα
λασπωμένα χιλιόμετρα.
Νύχτα και συννεφιά χωρίς άστρα.
Ξημερώματα μπήκε στα Γιάννενα.

Στο πρώτο χάνι έφαγε, και κοιμήθηκε
τρία μερόνυχτα. Ξύπνησε απ' το χιόνι
που έπεφτε μαλακά, στάθηκε στο παράθυρο
κι άκουγε τα κλαρίνα.
Πότε θαμπά και πότε δίπλα του,
όπως τα 'φερνε ο άνεμος.
Κι άκουσε μετά τη φωνή
πεντακάθαρη, από κάπου κοντά,
σαν αλύχτημα και σαν να την έσφαζαν
τη γυναίκα κι ούτε καβγάς ούτε
τίποτε άλλο, χιόνιζε όλη νύχτα στα Γιάννενα.
Ξημερώματα πλήρωσε τι χρωστούσε
και γύρισε στο χωριό του.

Στα πενήντα του θα 'τανε
με γκρίζα μαλλιά και τρεις θυγατέρες
ανύπαντρες, χήρος τέσσερα χρόνια,
με τη μαύρη κάπα στις πλάτες,
και τι χιόνι σήκωσαν τούτες οι πλάτες
κανένας δεν το 'μαθε.

Προσωπικό

Επειδή η ζωή μας μοιάζει να φυραίνει
μέρα τη μέρα, δε θα πει πως η ζωή
δεν αξίζει τον κόπο.

Επειδή σ' αγάπησα και σ' αγαπώ ακόμη
κι ας μην είναι όπως παλιά,
δε θα πει πως πέθανε η αγάπη,
κουράστηκε ίσως σαν καθετί που ανασαίνει.

Επειδή περνάς δύσκολες μέρες
σκυμμένη σε χαριτιά και γκρεμούς
που δεν κλείνουν, κι εγώ πηδάω
εις νύχτες επί κοντιώ λαχανιάζοντας,
δε θα πει πως δεν έχουμε
μοίρα στον ήλιο, έχουμε
τη δική μας μοίρα.

Επειδή πότε είσαι άνθρωπος
και πότε πουλί, φέρνεις στο σπίτι μας
ψωμάκια μικρά της αποδημίας
κι ελπίζουνε τα παιδιά μας
σε καλύτερες μέρες.

Επειδή λες όχι και ναι κι ύστερα όχι
και δεν παραιτείσαι, νιρέπομαι
για τα ίσως, τα μπορεί τα δικά μου,
μα δεν αλλάζω, όπως δεν αλλάζεις κι εσύ,
αν αλλάζαμε θα 'μαστε πάλι
δυο άγνωστοι και θ' αρχίζαμε
απ' το άλφα.

Τώρα ξέρουμε πού πονάς
πού σωπαίνω πότε γίνεται παύση,
διακοπή αίματος και κρυώνουν
τα σώματα, ώσπου μουσικό δυναμό
να φορτίσει πάλι τα μέλη
με δύναμη κι έλξη και δέρμα ζεστό.

Επειδή είναι δύσκολο ν' αγαπάς
και δυσκολότερο ν' αγαπάς τον ίδιο άνθρωπο
για καιρό, κάνοντας σχέδια και παιδιά
και καβγάδες, εκδρομές, έρωτα, χρέη
κι αρρώστιες, Χριστούγεννα, Κυριακές
και Δευτέρες, νόστιμα φαγητά
και καμένα, θέλοντας ο καθένας
να 'ναι ο άλλος γεφύρι και δέντρο
και πηγή, κατά τις περιστάσεις
ή και όλα μαζί στην ανάγκη,
δε θα πει πως εγώ δεν μπορώ
να γίνω κάτι απ' αυτά ή και όλα μαζί,
κι αν είναι να περάσω
μια ζωή στη σκλαβιά –έτσι κι αλλιώς–
ας είμαι, λέω, σκλάβος της αγάπης.

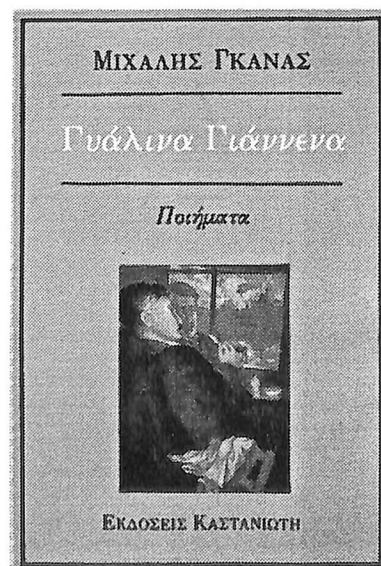
Των κεκοιμημένων

στη μάνα και στον Χρήστο

Ας πούμε ένα τραγούδι σιγανό,
καθώς αρμόζει στους κεκοιμημένους,
ενώ φτερά πουλιών γεμίζουν τον αέρα
κι αυτοί περνούν σκυφτοί
σηματοδότες και βγαίνουν σε υπόγειες
διαβάσεις.
Πάλι σκοτάδι, πάλι της ψυχής
τ' απόκρημνα φαράγγια
κι ο ήλιος με παλάμες κάρβουνο
να τους πατάει,
ώσπου βουτάνε στα νερά και κρύβονται.

Κι όμως γελούσαν στα νοσοκομεία,
δε βρίσκανε το φαγητό του γούστου τους,
βλέπανε τηλεόραση, έκαναν σχέδια
για ένα μέλλον που κανείς δεν τους υπόσχονταν.
Ούτε οι γιατροί με το φθαρμένο κύρος
ούτε οι δικοί τους με την αναπόδεικτη αγάπη
και μόνον οι οροί τούς λέγαν την αλήθεια
στάζοντας μέρα και νύχτα
τα χημικά του χάρου μες στο αίμα τους.

Ας πούμε ένα τραγούδι σιγανό,
καθώς φτερά πουλιών γεμίζουν τον αέρα
κι αυτοί βουτάνε στα νερά και κρύβονται,
ενώ το φως επάνω
τρέχει σε πλάτες και μαλλιά
και συντηρεί τα ζώα και τα χόρτα,
μα προπαντός τα λέπια του.
(Γυάλινα Γιάννενα, 1989)

[I]

Κοιτάζω ένα πηγάδι. Με κοιτάζει.
Κοιταζόμαστε ώρα πολλή
σαν μαλωμένα αδέρφια.
Μονόφθαλμο σκοτάδι με τραβάει
και κατεβαίνω πέτρα πέτρα
απόκρημνη ζωγραφική.

Σωτήρη. Με τα δικά σου δάχτυλα κρατιέμαι
με το δικό μου σώμα κινδυνεύω
γλιστρώ και με φωνάζεις Κωνσταντίνο.

Μου πέφτουν τα σγουρά μαλλιά και το ζανθό μουστάκι
σαν άρρωστο παιδάκι ψιθυρίζω
τη βραδινή μου προσευχή

[II]

Μια μάνα γύρευα να βρω
μ' εννιά μαχαίρια στο πλευρό
και με τη μια της κόρη.

Τη βρίσκω στα βασιλικά
σε πέντε όνειρα κακά

και μες στα καρυοφύλλα.

Να 'πιανε μια νεροποντή
να ζύπναγε τον Κωσταντή
να πάει βρεγμένος σπίτι.

Να του φορέσει τα στεγνά
να τον μαλώνει σιγανά...

[III]

- Εσύ δεν θα πεθάνεις.
- Μάζεψε τη φωτιά.
- Πεθαίνουν οι μανάδες; Δεν πεθαίνουν.
- Όχι. Κοίταζε μην καείς.
- Κι η μάνα του Νικόλα γιατί πέθανε;
- Ήταν άρρωστη πόναγε η καημένη.
- Κι εσένα που σε πόναγε το δόντι;
- Άλλο το δόντι. Δεν πέθανε κανένας από δόντι.
Σύρε να παίζεις.
- Δε θέλω. Θέλω να μην πεθάνεις.
- Μπα σε καλό σου. Φέρε μου το σινί.
- Η γιαγιά όμως θα πεθάνει.
- Θα 'σαι μεγάλος τότε μη φοβάσαι.
- Πόσο μεγάλος θα 'μαι;
- Άντρας. Θα 'χεις γυναίκα και παιδιά.
Μπορεί κι αγγόνια.
- Κι εσύ πώς θα 'σαι τότε;
- Σαν τη γιαγιά. Γριούλα.
- Σαν τη γιαγιά; Φαφούτα μ' ένα μάτι...
- Εσύ δεν θα 'σαι έτσι. Κι ούτε θα πεθάνεις.
Θα πεθάνεις;
- Όχι δεν θα πεθάνω. Φέρε τη γάστρα.

- Άμα πεθάνεις θα πεθάνω να το ξέρεις.
- Κούφια η ώρα. Μη λες τέτοιες κουβέντες.
- Άμα πεθάνεις θα πεθάνω. Μ' ακούς;

Σ' ακούω. Ψεύτη.

Ούτε αυτά που μου 'ταζες παιδί δεν κράτησες.

[IV]

Ομνύω στην οδό τον μαρτυρίου.
Στις ακακίες που τη φράζουν
μη σωριαστεί στον ουρανό.
Σε κάθε ενσάρκωμένη ιρυφερότητα
που κατοικεί σ' αυτό το δρόμο
και πιο πολύ σε μια γυναίκα.
Στον τυχερό ψλικάτζή
που σίγουρα τη βλέπει κάθε μέρα
ανυποψίαστος γι' αυτή την εύνοια
και για τα μαγικά τσιγάρα που πουλάει.
Στον αναδρώσκοντα καπνό τους
τη βλέπω να 'ρχεται κρατώντας τα κλειδιά
και ν' ανεβαίνει στο μυαλό μου νωπιά
με τον υδράργυρο του ασανσέρ.
Ομνύω στην οδό του μαρτυρίου.
Στις ακακίες που φυσάνε
ν' αναληφθεί στους ουραμούς.
Έτσι αγιάζουνε οι δρόμοι η νομίζεις
έτσι τιμούμε τις αγαπημένες.
Χωρίς αγάλματα και προτομές
μην καταθέτοντας ποτέ
τ' ακάνθινα στεφάνια.
Εσταυρωμένοι σ' όλες τις πλατείες
σαν λυπημένοι πολιούχοι.
(Παραλογή, 1993)

[I]

Από χάδι σε χάδι
έγινε βότσαλο.
Καμιά παλάμη δεν τη θυμάται.

Ονειρώξη

Παμπάλαιο κορμί
κι ακόμη ευλύγιστο.
Κορμί γυναίκας που μαςάς τον ύπνο μου
με τις δαγκάνες των μηρών σου.

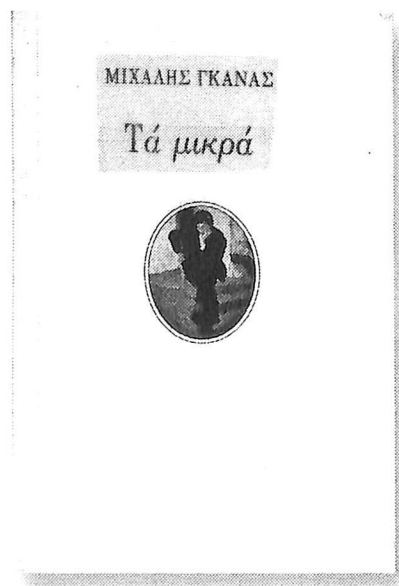
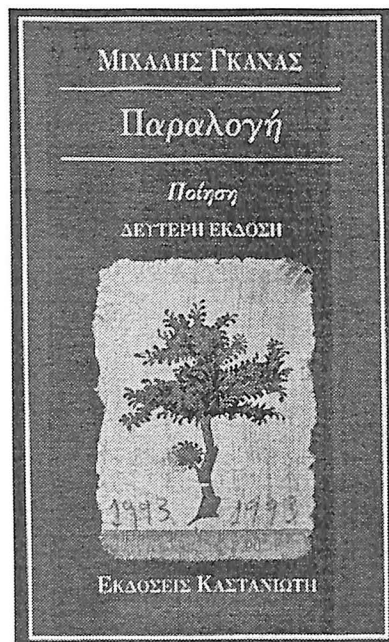
Προχθές γυμνό κι εψές γδαρμένο
να δω απόψε τι δέρμα θα φορέσεις.

Παλιό κορμί φιλήδονο
ριγμένο στα σπάρτα του ύπνου μου
σαν σκοτωμένο φίδι.

Εθνική οδός

Από δω έφυγε
η μισή παιρίδα
για τα ξένα.

(Τα μικρά 1969-1999, 2000)

Μικρός Τιτανικός

Δεν είναι αγάπη αυτό που ζούμε,
εγώ το λέω φονικό,
μην πάει ο νους σου στο κακό
με το μπαμπάκι θα σφαχτούμε.
Με λίγα λόγια, ένα νεύμα,
με ένα βλέμμα ή χωρίς,
είναι αργά κι ίσως νωρίς
να τρέξει μεταξύ μας αίμα.

Δεν είναι αγάπη αυτό που ζούμε,
είναι σου λέω πανικός,
ένας μικρός Τιτανικός
και θα 'ναι θαύμα αν σωθούμε.

Δεν είναι αγάπη αυτό που ζούμε,
εγώ το λέω ποινικό,
κακούργημα κανονικό
κι ισόβια θα δικαστούμε,
για πράξεις και για παραλείψεις
ιδιαζόντως ειδεχθείς,
αλλά εσύ μη φοβηθείς
κι αρχίσεις τις αποκαλύψεις.
Ούτε κι εγώ θα ομολογήσω
ότι σ' αγάπησα πολύ
και πως με καίει το φιλί
που δεν μπορώ να ξαναζήσω.
Έλα, λοιπόν, να μοιραστούμε
της φυλακής μας το κελί
κι αν αγαπιόμαστε πολύ
μπορεί και να αδωωθούμε.

Σημαδεμένος απ' την αγάπη

Σαν θαλασσάκι να κυματίζεις
και σαν αέρας να σηκωθείς,
να με ζαλίσεις, να με σκορπίσεις
και τη ζωή μου μη λυπηθείς.
Να γίνεις φλόγα να με δροσίσεις
και μεσημέρι να τυφλωθώ,
σημαδεμένος απ' την αγάπη
στα δυο σου μάτια να γκρεμιστώ.

Σαν άδειο σπίτι να με ανοίξεις
και τη σιωπή μου μη φοβηθείς,
το όνομά σου να ψιθυρίσεις
και στη δροσιά μου να κοιμηθείς.
Σαν ένα δέντρο να φτερουγίσω,
σαν καταρράχτης να ξοδευτώ,
σημαδεμένος απ' την αγάπη
στα δυο σου μάτια να γκρεμιστώ.

Νύχτα στο Ελληνικό

Η νύχτα θέλει να πειτάξει
αλλά της λείπουν τα φτερά,
η λύπη μου κάνει νερά
και πλημμυρίζει το αμάξι.
Τα φώτα μου αναβοσβήνω

κι η πόλη τόσο δοικική,
σαν ρήμα στην παθητική
που δεν θα μάθω να το κλίνω.

Η νύχτα θέλει να πετάξει
και μπαίνω στο Ελληνικό
μ' ένα προαίσθημα κακό
σαν τον αδιάβαστο στην τάξη.
Αφίζεις και αναχωρήσεις
και φώτα εκτυφλωτικά,
εδώ μαθαίνεις μυστικά
που δεν τα λένε στις ειδήσεις.

Ο κόσμος πίνει και καπνίζει
στην αίθουσα αναμονής
κι είμαι στο πλήθος ο κανείς
που τ' όνομά του το κερδίζει.
Καφές ζεστός και άσος σκέτος
δύο η ώρα της νυχτός,
είμαι σε όλα ανοιχτός
κι απογειώνομαι καθέτως.

Ραντάρ κανένα δεν με πιάνει
στην πτήση μου τη μαγική,
γράφω στις νύχτας το χαρτί
με συμπαθητική μελάνη.
(Στίχοι, 2002)

[I]

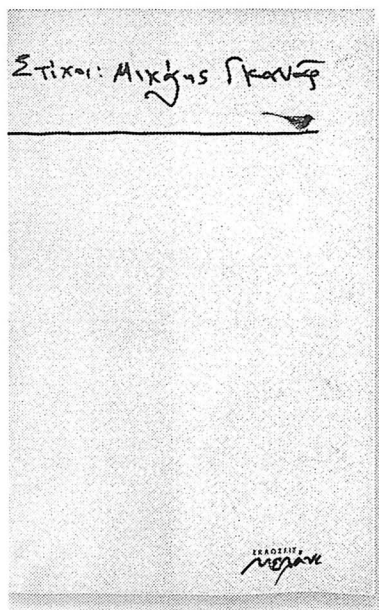
Αγαπημένη εσύ εν γυναιζί
γυναίκα μου πανέμοστη κυρά
να πω νερό στη χούφτα σου
και σάλιο στο φιλί
να γλείψω δάκρυ δάκρυ μου
κι αλάτι να φανερωθώ στο κύμα
σε μια μεγάλη θάλασσα
που τη χτυπάνε τα βουνά
με δώδεκα ποιάμα.

Γλυκό νερό γλυφό νερό
αμίλητο νερό της λησμονιάς
αλλά η δίψα δίψα.

[II]

Γνέθε τα μαλλιά της γνέθε
γύριζε λιγνό μου αδράχι
δίπλα στο κύμα τ' αρμυρό
κοντά σε ήσυχο ποιάμι
στον στοιχειωμένο ίσκιο της συκιάς
στον τρούλο μιας βασιλικής βελανιδιάς
στον ίσκιο μιας χρυσής καλαμωτής
στη μυρωδιά βρεγμένης ψάδας
στον ήχο μιας σχισμένης τέντας
στον ίσκιο ενός υπόστεγου
από φτέρη και άνεμο
από τσίγκο και βροχή
από ελενίτ.

Γύριζε λιγνό μου αδράχι

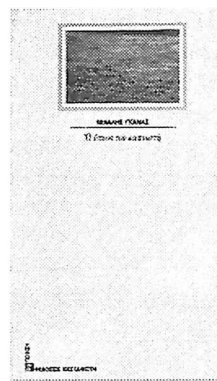

[IV]

Να σ' έχω δίπλα μου να σ' ανασαίνω
σα δημητριακό Ιούλη μήνα.

Τραγούδι μου
κι εσύ μανάβη της φωνής μου
ανάβεις σπίρτα μες στο αίμα μου
ανάβεις το ζερό χορτάρι
πέτρινο το γεφύρι πέτρινο
δεν καίγεται μαυρίζει.

(Ο ύπνος του καπνιστή, 2003)

Και ιδού ίππος πυρρός

στον Δημήτρη Κοσμοπούλο

Κεφαλή αλόγου σκύβει να πιει νερό.
Ίσα που πρόλαβε να δει, εκτός απ' τη μορφή του, μιαν αλογόμυγα επάνω
στα καπούλια, πριν σπάσει ο καθρέφτης της πηγής.
Ρουθούνια ανοιγμένα γεμάτες γουλιές ήρεμη ανάσα και μόνο τα μάτια του
τρομαγμένα, με το τρέμισμα μιας σκιάς στον αέρα.

Ξανά.

Αναπεπταμένο πεδίο. Γύρω βουνά. Ένα άλογο πίνει νερό. Η καμπύλη του
αυχένα του τόξο καλά τανυσμένο. Αεράκι στη χαίτη, όταν μαύρο πουλί περ-
νάζει ψηλά. Η σκιά του βιτσία στα καπούλια.

Ξανά.

Χαμηλή πτήση με ελικόπτερο πάνω από τη Δρακόλιμνη της Τύμφης.
Καταπράσινο οροπέδιο ανάμεσα σε χιονισμένα βουνά.
Στην όχθη της λίμνης ένα άλογο πυρρό ξεδιψάει. Αλαφιάζεται. Τρέχει. Τρέ-
χουν μαζί του και τ' άλλα λευκά, φαιά, πυρρά, σίβα, μαύρα, 150 άλογα κάτω
από ένα καπώ, στο δρόμο Ιωαννίνων-Κοζάνης.

[Από την ανέκδοτη συλλογή *Ώψινθος*,
περ. *Τα Νεφούρια* 14 (Πρωτοχρονιά 2006) 1]

Γυναικών

Εβδομήντα χρόνια τα κουβαλάει μαζί της και ποτέ δεν γύρισε να τα κοιτάξει.
Ούτε τότε που ήταν χλωρά, ούτε που μέστωσαν, ούτε που μαράθηκαν,
ώσπου ξεράθηκαν. Όλα αυτά τα χρόνια η έγνοια της ήταν αλλού, όχι στα
χέρια της: μην κοπεί, μην καεί, μην τρυπηθεί, μην το παρακάνει το βράδυ
με τον άντρα της –όποτε τύχαινε, μια στις τόσες– κι ακούσει πάλι τα λόγια
του, καρφί στην καρδιά της «πού τα 'μαδες αυτά μωρέ γυναίκα;»

Κοιτάζει τα χέρια της σαν να τα βλέπει πρώτη φορά. Ξένα της φαίνονται,
έτσι που κάθονται άνεργα πάνω στη μαύρη ποδιά της, σαν προσφυγάκια.
Έτσι της έρχεται να τα χαϊδέψει.

Και τι δεν τράβηξαν αυτά τα χεράκια, στα κρύα και στα λιοπύρια, στη
φωτιά, στα νερά, στα χώματα, στα κάτουρα και τα σκατά. Πέντε χρόνια κατά-
κοιτη η πεδερά της, αλύχτησε ώσπου να της βγει η ψυχή.

Κοιτάζει πάλι τα χέρια της. Τι θα τα κάνει; Να τα κρύψει κάτω από την
ποδιά της να μην τα βλέπει, να τα χώσει στην περούκα της διπλανής, που
κοιμάται με το κεφάλι γουλί, να τα βάλει στις μάλλινες κάλτσες που της έφερε
ο γιος της μόλις του 'πε ότι κρυώνει εδώ στο γηροκομείο που την έριξε η
μοίρα της: Τόσα χρόνια δεν γύρισε να τα κοιτάξει και τώρα δεν μπορεί να
πάρει τα μάτια της από πάνω τους. Κι όταν δεν τα κοιτάει ή κάνει πως δεν τα
κοιτάει, την κοιτάνε αυτά. Άνεργα χέρια, τι περιμένεις, αφού δεν έχουν δου-
λειά κάθονται και κοιτάνε. Δεν είναι που κοιτάνε, άσ' τα να κοιτάνε, είναι που
κοιτάνε σαν να θέλουνε κάτι. Ξέρει τι θέλουν: να τα χαϊδέψει. Δεν θα τους
κάνει τη χάρη. Ντρέπεται, γριά γυναίκα, να χαϊδεύεται στα καλά καθούμε-

να. Τα κοιτάζει κλεφτά και βλέπει μια σκουριά από καφέ στο δεξί. Σηκώνεται και πάει στο μπάνιο, πιάνει το μισχοσάπουνο και πλένει τα χέρια της. Τα πλένει, τα ξαναπλένει, δε λείει ν' αφήσει το σαπούνι, της αρέσει έτσι που γλιστρούν απαλά το ένα μέσα στο άλλο, «κοίτα, λείει, που μ' έβαλαν να τα χαϊδέψω θέλοντας και μη, τα σκασμένα» και γελάει από μέσα της και δεν την κοιτάνε τώρα όπως πριν, χαμένα μέσα στους αφρούς και τα χάδια, σαν να 'χουν κλείσει τα μάτια, μην τους πάει σαπούνι και τα πάρουν τα δάκρυα.

*

FLOKAFE Αμαρουσίου εννέα και μισή το πρωί. Διαβάζει ένα βιβλίο προσηλωμένη ψυχή τε και σώματι. Και η σώματι.

Κάθε τόσο κάνει μια χειρονομία με τακτικότητα εκκρεμούς. Να 'ναι κάποιο μυγάκι που την ενοχλεί, ένας ανεπαίσθητος χαιρετισμός προς τον απέναντι νεαρό ή ένα *άπαγε* προς εμένα, αφού δεν μπορεί, θα 'χει πιάσει το βλέμμα μου πάνω της ερωτηματικό, θαυμαστικό, αποσιωπητικό.

Πάνω στην ώρα χτυπάει το κινητό της. Το σηκώνει και μιλάει ρώσικα, χειρονομώντας, σαν να τα γράφει στον αέρα. Ακούω, βλέπω, σωπαίνω, κι ως μην καταλαβαίνω, μαγεμένος από την ενσαρκωμένη προσωδία της ομορφιάς της. Εύχομαι ποτέ να μην τελειώσει μα κάποτε τελειώνει.

Ξαφνικά σηκώνει το ανοιχτό βιβλίο με το ένα χέρι στο ύψος του στήθους της και το κλείνει απότομα σαν μυγοπαγίδα. Το ανοίγει μετά προσεκτικά, φυσάει τη σελίδα και με κοιτάζει κατάματα. Χαμογελάω χαζά.

- Πούσκιν; τη ρωτάω
- Πούσκιν, μου απαντάει.
- Ρωσίδα; της κάνω
- Ουκρανή, διορθώνει. (Πουτάνα, σκέφτομαι).
- Όχι, ποιήτρια, μου λέει και ξανακάνει την ίδια χειρονομία-μυγάκι, που τώρα μεταφράζω *άπαγε* αμέσως, σίγουρος πλέον ότι τόση ώρα διάβαζε τις σκέψεις μου.

(Από το *Ημερολόγιο Δεύτερο 2006* του Νίκου Ξιδάκη)

Βροχή και άλλα κατακρημνίσματα

Βροχή. Ψιχалиστή ποιητική δαρτή.
Υετός. Ομηρική βροχή.
Όμβρος. Αρχαία βροχή – καταρρακτώδης.
Βροχή και άλλα κατακρημνίσματα.
Χιών. Χιόνι χιονόνερο. Νιφειτός.
Χάλαζα χαλάζι χαλαζόκοκκος.
(Σιούγκραβος στα όρη Τσαμαντά).
Υδαιώδη ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα
αναντάμ παπαντάμ.
Προσφάτως τεχνητή βροχή
εσχάτως όξινη βροχή
προσεχώς κατακλυσμός.
Κατά ζεύγη τα ζώα
κατά μόνες τα φυτά
κατά κρημνού οι άνθρωποι – αγεληδόν
Κατά μάνα κατά κύρη άλλωστε.

Τρέχουν τα δάκρυα βροχή.

Βροχή μου. Βροχούλα μουσκεμένα.

[Από την ανέκδοτη συλλογή *Αψινθος*,

περ. *Οροπέδιο 2* (Χειμώνας 2006-2007) 143]

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΓΚΑΝΑ

«Αν θελήσουμε να καθορίσουμε τις κύριες θεματικές συντεταγμένες της συλλογής, νομίζω πως εύκολα θα σταματήσουμε στα, προβεβλημένα εξάλλου, θέματα του θανάτου, του ξεριζωμού (συνδυασμένο και με το θέμα του ξενιτεμού), κι από κοντά το θέμα του χαμένου χώρου, το θέμα του χρόνου που έφυγε, αλλά και αυτού που ξεφεύγει αδιάκοπα μέσα από την κάθε στιγμή. Κι όλα μαζί τα προηγούμενα να σπαρταρούν αρκετά συχνά μέσα στο δίχτυ του ίδιου ποιήματος με κύριο αναμοχλευτικό μέσο μαν επίμονη μνήμη. Όμως, κι αυτό είναι κατά τη γνώμη μου το ουσιαστικότερο στοιχείο της συλλογής, όλα αυτά δεν ποιούνται με τη βοήθεια μιας διαχυμένης ανάμνησης, αλλά με βάση το στερεό σώμα του ποιητή που κάτω από ένα “παλιό μπουφάν” κρύβει έναν ολόκληρο “αγεωγράφητο βιότοπο” πάνω και μέσα στον οποίο εισορμά, πέφτει, βρίσκει χώρο και καταφύγιο ένας ολόκληρος ζωντανός περασμένος κόσμος, έστω κι αν τώρα έχει μεταμορφωθεί σε πουλί ή σε έντομο, σε θόρυβο ή σε μουσική».

Μιχάλης Πιερής, περ. *Ο Πολίτης* 39 (Δεκέμβριος 1980-Ιανουάριος 1981) 70
[Μαύρα λιθάρια]

«Υπάρχουν έργα πεζογραφίας που βασίζονται στη μυθοπλαστική διόγκωση ενός ελάχιστου βιωματικού πυρήνα, έργα δηλαδή με κύρια επιδίωξη να πλάσουν χαρακτήρες, να περιγράψουν έμμεσα τον κοινωνικό περίγυρο, να συγχωνεύσουν την ιστορία με το παραμύθι, να αναμείξουν το πραγματικό με το φανταστικό· και έργα που ο δημιουργός τους αισθάνεται δέσμιος των πραγματικών εμπειριών του, αισθάνεται πως το ποσοτικό και ειδικό βάρος των βιωμένων εμπειριών του είναι τέτοιο, ώστε δεν του επιτρέπει να το εμπλουτίσει, να το διογκώσει και ενδεχομένως να το “εξωραΐσει” με διαφυγές στο χώρο της μυθοπλασίας.

Η *Μητριά πατρίδα* σαφώς ανήκει στη δεύτερη κατηγορία.

Υπάρχουν έργα που όταν γράφονται ενσυνείδητα στοχεύουν στην πνευματική αγωγή ενός πολύ στενού κύκλου, έργα δηλαδή άκρατου υποκειμενισμού που ξεκινούν από (άλλα και απευθύνονται σε) εκείνη την εντελώς ιδιότυπη και ιδιόρρυθμη αίσθηση (ή και άποψη) εσωτερικής ζωής η οποία και διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο· και έργα που υπολογίζουν, βασίζονται και εξαρτώνται από την εμπειρική αγωγή που είναι κοινό κτήμα όλων των ανθρώπων.

Η *Μητριά πατρίδα* σαφώς ανήκει στη δεύτερη κατηγορία».

Μιχάλης Πιερής, περ. *Διαβάζω* 53 (Μάιος-Ιούνιος 1982) 85

«Για “Ηπειρώικη Σχολή” ούτε λόγος, από τότε που κάποιοι λογάριαζαν τον Επτανήσιο-Ακαρνάνα Αρ. Βαλαωρίτη για σχολάρχη της. Ωστόσο, εδώ και δύο δεκαετίες περίπου, έχει αρχίσει να σχηματίζεται ένα είδος σχολής ή μάλλον ομάδας νεωτερικών ποιητών, με κοινή βιωματική καταγωγή από την Βορειοδυτική Ελλάδα, και με πρωτόσχολο τον σεμνότατο Εδεσσαίο ποιητή Μάρκο Μέσκο. Στο πλευρό του έχουν, βαθμηδόν, ηθικά συμπαταχθεί νεότεροι ομότεχνοι –όπως οι Ηπειρώτες Βασίλης Γκουρογιάννης (1951) και Μιχάλης Γκανάς (1944) ή ο Γρεβενιώτης Χρήστος Μπράβος (1948-1987)– με αισθήματα προσωπικής αλληλεγγύης, αν κρίνει κανείς απλώς από τις δημόσιες αφιερώσεις τις οποίες ανταλλάσσουν. Και θαρρώ πως δεν πέφτω εντελώς έξω λέγοντας ότι όλοι τους παραδέχονταν για *primum inter pares* τον Γκανά».

Γ.Π. Σαββίδης, εφ. «Το Βήμα της Κυριακής» (2-7-1989) [Γυάλινα Γιάννενα]
«Η *Παραλογή* είναι, στην ουσία, μια ανάπτυξη των πρώτων στίχων της και οι στίχοι αυτοί συγκρατούν τα ίχνη της μελαγχολίας που συνδέει το ταλένιο του Γκανά με τη θάλαση της φύσης: *Έρχονται μέρες που ξεχνάω πώς με λένε. // Έρχονται νύχτες βροχερές βαμβακερές ομίχλες*. Αυτή η επίγνωση της λήθης, στην οποία ανιστέκεται μια επίμονη νοσταλγία για τα ιοπία της Ηπείρου είτε τα πραγματικά είτε εκείνα που αναδύονται μέσα από ονειρικές και παραμυθένιες διαθλάσεις, είναι το ουσιαστικό ερωτικό θέμα της *Παραλόγης*, το πρωταρχικό κύτταρο της δύναμης αυτού του κειμένου στο να αφηγείται τη μάχη με το χρόνο. “Χρόνο” λέγοντας δεν εννοώ τη διαδοχή των στιγμών που σε απομακρύνουν απ’ αυτό που αγάπησες, αλλά τη συσσώρευσή τους σ’ ένα αιώνιο παρόν ένιονης αναπόλησης, όπου η νύχτα είναι μέρα και ανίστροφα».

Ευγένιος Αρανίσης, εφ. «Ελευθεροτυπία» (7-7-1993)

«Ο έρωτας και ο θάνατος, η λατρεία της ελληνικής φύσης (που ξεφεύγει από τον ελληνοκεντρισμό και το συναισθηματικό αναμύσημα της γενέθλιας γης με την καθαρώς υπαρξιακή ή αισθησιακή διάσταση την οποία προσλαμβάνει η εικόνα της), η Νέκυια και οι κατάλογοι των οικείων ονομάτων, οι μεγάλες απώλειες και τα μικρά κέρδη των μνημονικών αφιερώσεων: αυτές είναι οι αναντικατάστατες παράμετροι της συλλογής του Γκανά, που παρασύρει αμέσως τον αναγνώστη στον κόσμο της χάρη στην άνεση της συναναστροφής του δημιουργού με τον προγονικό ποιητικό κορμό και τις αξίες του. Συναναστροφή που προδίδει ελευθερία πνεύματος, στέρεη γλωσσική συμπεριφορά και (ας μην το κρύβουμε) έμπνευση και ταλέντο».

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, εφ. «Ελευθεροτυπία» (7-7-1993) [Παραλογή]

«Στα *Μικρά* κυριαρχεί η στοχαστική διάθεση συνυφασμένη με έναν λεπτών αποχρώσεων λυρισμό, η απεικόνιση μιας και μόνο στιγμής που συμπυκνώνει ένα γεγονός ή η εστίαση στη λεπτομέρεια ενός πορτρέτου ή μιας εικόνας μέσω της οποίας χαρτογραφείται μία πολύ συγκεκριμένη ανθρώπινη συνθήκη (π.χ., «Εργατικό ατύχημα»). Ποιητής που έχει δοκιμαστεί με επιτυχία σε σχετικά εκτενείς συνθέσεις, ο Μ. Γκανάς επιλέγει εδώ να κάνει μια αναδρομή, έναν απολογισμό, ακολουθώντας φόρμες μινιμαλιστικές· συνάμα, οι μικρές αυτές ανάσες αποτελούν και μια προέκταση στο μέλλον μιας ποιητικής πορείας με ανοιχτούς ακόμα ορίζοντες μπροστά της.

Πάνω απ' όλα, πρόκειται για μια ποίηση της απώλειας· ίσως γι' αυτό τονίζονται έντονα στους λίγους στίχους των *Μικρών* η αξία αυτών που χάθηκαν, η πολυτιμότητα ενός χαμένου παράδεισου είτε πρόκειται για τόπο είτε για πρόσωπο –στο βαθμό που ο αγαπημένος τόπος αποκτά μιλά και ματιά δικά του και, αντικριστά, το αγαπημένο πρόσωπο ριζώνει μέσα μας σαν πατρίδα στην οποία επιστρέφουμε διαρκώς».

Ηλίας Μαγκλίνης, εφ. «Η Καθημερινή» (28-5-2000)

«Η θεματογραφία των τραγουδιών του Γκανά είναι εν πολλοίς ερωτική. Παρηγορητική, περιπαθής η δνησιγενής αγάπη δίνει την αφορμή στον δημιουργό να φιλοτεχνήσει ατομικές περιπτώσεις ερωτικών βιωμάτων ή να ανατρέξει σε συλλογικές μνήμες του τόπου μέσω της ερωτικής εμπειρίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μετρική του ποιητή. Αντί να αρκестεί στη συνήδη ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία του τραγουδιού, ο Γκανάς εναλλάσσει τις πλεχτές, ζευγαρωτές και ελεύθερες ρίμες σε ένα περίπλοκο σύστημα, που όχι μόνο δεν εμποδίζει τη μουσικότητα της έκφρασης, τουναντίον την εμπλουτίζει και την αναδεικνύει [...]. Αδρή εικονογραφία, αντιρητορική διάθεση, υποβλητικός φωτισμός συνθέτουν μια σιχουργική δραστική που σιέκεται άνετα χωρίς το έτερόν της ήμισυ: τη μουσική».

Μισέλ Φάις, περ. *Εντευκτήριο* 60 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2003) 120 [Στίχοι]

«Ύστερα από μακρά απουσία επιστρέφει στην ποίηση ο Μιχάλης Γκανάς. Και η επιστροφή του γίνεται με τους όρους ενός από καιρό και δικαίως αναγνωρισμένου έργου. Η μορφή με την οποία εμφανίζεται ο *Ύπνος του καπνιστή* είναι διπλή: αρτιγενή ποιήματα, ορισμένα εκ των οποίων δε διστάζουν να παίζουν με την ομοιοκαταληξία (μια σπασμένη και σκοπίμως άτακτη και σποραδική ομοιοκαταληξία), και σύντομα πεζά, με σαφές, ρεαλιστικό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο, ωστόσο, δεν εμποδίζει την εκδήλωση μιας έντονα ποιητικής διάθεσης, που οφείλεται πρωτίτως στη συμπυκνωμένη οικονομία της αφήγησης. Και η συμπύκνωση δεν έχει να κάνει μόνο με την προσεκτικά μελετημένη αρχιτεκτονική των πεζών του Γκανά, αλλά και με τον εξίσου δουλεμένο λόγο των ποιημάτων του: λόγος στακάτος και συνάμα συναισθηματικά αποκρυσταλλωμένος, που ξέρει να μιλάει για την αγάπη και τον πόνο ή για τον έρωτα και το θάνατο, χωρίς ν' αποκτά ποτέ πόζα και οίηση και δίχως εκπαράλληλου να διαφημίζει ματαιόδοξα το χαμηλόφωνο τόνο του».

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, εφ. «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη 286» (19-12-2003)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρανίτσης Ευγένιος, εφ. «Ελευθεροτυπία» (14-7-1993) [Παραλογή].
 Γενιά του '70, Εισαγωγή: Αλέξης Ζήρας, Επιμέλεια: Δημήτρης Αλεξίου, «Όμβρος», Αθήνα 2001, σσ. 97-104.
 Δαββέτας Νίκος, εφ. «Το Βήμα της Κυριακής» (16-7-2000) [Τα μικρά].
 Ζήρας Αλέξης, *Γενεαλογικά (για την ποίηση και τους ποιητές του '70)*, «Ρόπτρον», Αθήνα 1989, σσ. 37-40 [Ακάθιστος δείπνος].
 Καραγιάννης Μάκης, περ. *Παρέμβαση* 112 (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2002) 7-10.
 Κοσσυφίδου Μαρία, περ. *Ακτή* 50 (Άνοιξη 2002) 201-209 [Τα μικρά].
 Κούρτοβικ Δημοσθένης, *Έλληνες Μεταπολεμικοί Συγγραφείς. Ένας κριτικός οδηγός*, Πατάκης, Αθήνα 1995, σσ. 53-54.
 Λάζαρης Νίκος, περ. *Νέα Εστία* 1773 (Δεκέμβριος 2004) 883-887 [Ο ύπνος του καπνιστή].
 Λίλλης Γιώργος, εφ. «Η Κυριακάτικη Αυγή-Αναγνώσεις» (22-2-2004) [Ο ύπνος του καπνιστή].
 Μαγκλίνης Ηλίας, εφ. «Η Καθημερινή» (28-5-2000) [Τα μικρά].
 Μαρκόπουλος Γιώργος, *Εκδρομή στην άλλη γλώσσα*, «Ρόπτρον», Αθήνα 1994, σσ. 39-44 [Ακάθιστος δείπνος, Μαύρα λιθάρια].
 Μαρκόπουλος Θανάσης Ε., περ. *Πόρφυρας* 120 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2006) 253-262.
 Μενδράκος Τάκης, περ. *Αντί* 531 (3-9-1993) 65 [Παραλογή].
 Μέσκος Μάρκος, *Προσωπικά κείμενα*, «Νεφέλη», Αθήνα 2000, σσ. 83-89.
 Μπουκάλας Παντελής, εφ. «Η Καθημερινή» (10-10-2000) [Τα μικρά].
 Παπαγεωργίου Κώστας Γ., *Η Γενιά του '70. Ιστορία-Ποιητικές διαδρομές*, «Κέδρος», Αθήνα 1989, σσ. 82-83.
 Πιερής Μιχάλης, περ. *Διαβάζω* 53 (Μάιος-Ιούνιος 1982) 82-85 [Μητριά πατρίδα].
 Πιερής Μιχάλης, περ. *Ο Πολίτης* 39 (Δεκέμβριος 1980-Ιανουάριος 1981) 69-73 [Μαύρα λιθάρια].
 Πορφύρης Τάσος, «Οι ποιητές της μητριάς πατρίδας. Μια προσέγγιση» [Μάρκος Μεσκός-Μιχάλης Γκανάς], περ. *Σημειώσεις* 23 (Απρίλιος 1984) 47-51.
 Σαββίδης Γ.Π., εφ. «Τα Νέα» (15-6-1993) [Παραλογή].
 Σαββίδης Γ.Π., εφ. «Το Βήμα» (2-7-1989) [Γυάλινα Γιάννενα].
 Τσάτσου Μαρία, εφ. «Η Καθημερινή» (16-5-1999).
 Φαίς Μισέλ, περ. *Εντευκτήριο* 23-24 (Καλοκαίρι-Φθινόπωρο 1993) 190-192 [Παραλογή].
 Φαίς Μισέλ, περ. *Εντευκτήριο* 60 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2003) 120 [Στίχοι].
 Χατζουλάρη Μικέλα, εφ. «Τα Νέα-Βιβλιοδρόμιο» (7/8-2-2004) [Ο ύπνος του καπνιστή].
 Χατζηβασιλείου Βαγγέλης, εφ. «Ελευθεροτυπία» (7-7-1993) [Παραλογή].
 Χατζηβασιλείου Βαγγέλης, εφ. «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη» (5-5-2000) [Τα μικρά].
 Χατζηβασιλείου Βαγγέλης, εφ. «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη 237» (3-1-2003) [Στίχοι].
 Χατζηβασιλείου Βαγγέλης, εφ. «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη 286» (19-12-2003) [Ο ύπνος του καπνιστή].
 Χατζηβασιλείου Βαγγέλης, εφ. «Η Καθημερινή» (2-9-1989) [Γυάλινα Γιάννενα].
 Χουζούρη Έλενα, εφ. «Αυγή της Κυριακής» (10-12-1989) [Γυάλινα Γιάννενα].

Συνεντεύξεις σε εφημερίδες και περιοδικά

- «Ελευθεροτυπία-Βιβλιοθήκη 286» (19-12-2003) [στο Μισέλ Φαίς].
 «Η Καθημερινή» (17-1-2004) [στην Όλγα Σελλά].
 «Τα Νέα-Βιβλιοδρόμιο» (25/26-1-2003) [στο Μανώλη Πιμπλή].
Ρεύματα 7 (περ.) (Μάιος-Ιούνιος 1992) 26-37 [στο Γιώργο Μπράμο].

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ
 ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Ο Μιχάλης Γκανάς στη Βέροια

Ομιλητής Θανάσης Μαρκόπουλος
 Ο ποιητής μιλάει και διαβάζει: κείμενα του
 Τραγούδι σε στίχους Μιχάλη Γκανά
 αποδίδει η Ελένη Αναγνώστου
 Την εκδήλωση χαιρετίζει
 ο ποιητής Μάρκος Μέσκος

Παρασκευή 17 Μαρτίου 2006, 8:30 το βράδυ
 Ανταγωνισμός Στέγη Γραμμάτων & Τεχνών

Συνδιοργάνωση:
 ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
 ΕΝΩΣΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΟΙ «ΚΑΤΑΡΕΣ» ΤΩΝ ΔΙΑΘΗΚΩΝ, ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝΘΥΜΗΣΕΩΝ ΠΑΛΑΙΤΥΠΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΟΚΡΑΤΙΑΣ

Αθανασίου Γ. Βουδούρη

Επιστημονικού συνεργάτη του Ιδρύματος
Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού (Ι.Ε.Θ.Π.)

Από τη μελέτη των διαθηκών, οι οποίες σώζονται κατά βάση σε κώδικες της ελληνικής κοινότητας και της μητρόπολης Βεροίας, των επιγραφών κυρίως φορητών αντικειμένων των ναών (ιερά σκεύη, λειτουργικά αντικείμενα κ.λ.π.), καθώς και των ενθυμήσεων παλαιτύπων βιβλίων της επαρχίας, παρατηρούμε ότι συχνά περικλείονται σε αυτές ορισμένες «κατάρεις». Το γεγονός αυτό, αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται αντιφατικό με το είδος και το περιεχόμενο του όλου κειμένου στο οποίο εντάσσονται, εξηγείται εύκολα εάν λάβουμε υπόψη μας τις κυριότερες πολιτικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής κατά την οποία γράφτηκαν.

Οι κάτοικοι της επαρχίας Βεροίας, όπως και των υπόλοιπων περιοχών του Ελλαδικού χώρου, βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία του Τούρκου κατακτητή, οπότε κάθε είδους εξουσία (πολιτική, αστυνομική, δικαστική κ.λ.π.) ανήκει σ' αυτόν. Οι χριστιανοί υπήκοοι του οθωμανικού κράτους συχνά αντιμετωπιζόταν σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας, οπότε, συνήθως απέφευγαν να καταφύγουν στις τουρκικές αρχές για να επιλύσουν τα διάφορα καθημερινά τους ζητήματα, αν και δεν απουσιάζουν και τέτοιες περιπτώσεις. Για τον λόγο αυτό, οι ελληνικές κοινότητες συσπειρώθηκαν γύρω από την Εκκλησία και τον επίσκοπο, στο πρόσωπο του οποίου είχαν συγκεντρωθεί αρκετές αρμοδιότητες (λόγω των προνομίων που δόθηκαν από τον Σουλτάνο στον Παιριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και κατ' επέκταση στους επισκόπους που είχε στη δικαιοδοσία του). Όμως, ο εκάστοτε επίσκοπος, ο οποίος ήταν πρωτίστως πνευματικός ηγέτης των υπόδουλων χριστιανών, δεν είχε το δικαίωμα να επιλύει όλα τα ανακύπτοντα προβλήματα, κυρίως μάλιστα όταν επρόκειτο για θέματα που ήταν αντίθετα με τους νόμους του Οθωμανικού κράτους. Έτσι, καλλιεργήθηκε μεταξύ των χριστιανών ένα είδος φόβου προς τη «Θεία δικαιοσύνη», ο οποίος σε συνάρτηση με τον έλεγχο της συνειδήσεως του καθενός, απέτρεπε πολλούς από τους χριστιανούς να προβαίνουν σε παράνομες ή εγκληματικές πράξεις. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο συναντούμε τόσες πολλές «κατάρεις» στις διαθήκες, τις επιγραφές και τις ενθυμήσεις των παλαιτύπων. Οι συντάκτες τους, για να διασφαλίσουν τα γραφόμενά τους ή για να προσεταιρεύσουν τα ιερά αντικείμενα και τα βιβλία των ναών από κλοπές, υπεξαιρέσεις και καταστροφές, στους τελευταίους συνήθως στοίχους του κειμένου τους έγραφαν διάφορες «κατάρεις».

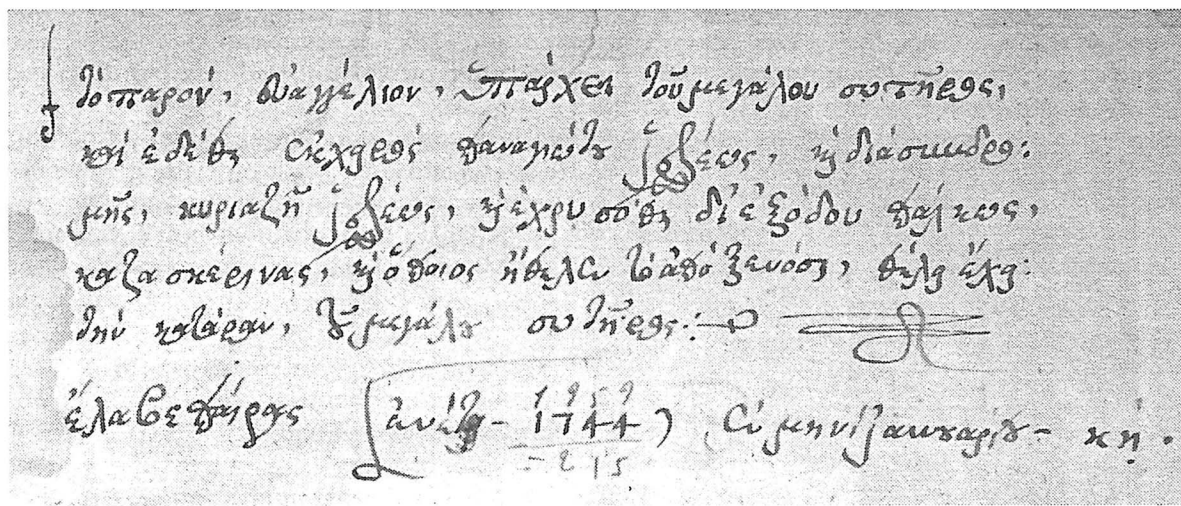
Συγκεκριμένα, οι συντάκτες των διαθηκών (οι οποίες επικυρωνόταν από έμπιστους μάρτυρες), όριζαν ορισμένα άτομα ως επιτρόπους – εκτελεστές της διαθήκης¹. Θέλοντας όμως να είναι απολύτως βέβαιοι ότι θα τηρηθούν όλα όσα επιθυμούσαν, στους τελευταίους στοίχους της διαθήκης συχνά συνέγραφαν ορισμένες «κατάρεις» προς εκείνους που θα επιχειρούσαν να τη διαστρεβλώσουν ή να τη διαλύσουν. Το ίδιο συμβαίνει και με ορισμένα ιερά αντικείμενα των ενοριών της πόλης. Οι ιερείς και οι επίτροποι των ναών, προκειμένου να διαφυλάξουν τα ιερά αντικείμενα, συνέγραφαν σε αυτά διάφορες «κατάρεις» προς αυτούς που θα επιχειρούσαν να τα αποξενώσουν από τον ναό στον οποίο είχαν αφιερωθεί.

1. Βλ. Παύλου Πυρινού, "Ο θεσμός των διαθηκών στα χρόνια της τουρκοκρατίας και η σημερινή χρησιμότητά τους", Εφημερίδα «Λαός» (7 Μαΐου 2006) 9.

Σε επιστημονική διημερίδα, που πραγματοποιήθηκε στο Λιτόχωρο Πιερίας (24 – 25 Φεβρουαρίου 2006), με θέμα «Ο άγνωστος κόσμος των παλαιτύπων - Εκκλησιαστικά παλαιότυπα Ολύμπου, Πιερίας και Βερμίου»², παρουσιάστηκαν από τον γράφοντα ορισμένες από τις κατηγορίες των ενθυμήσεων των βιβλίων αυτών, με βάση τη μορφή και το περιεχόμενό τους. Μία από τις κατηγορίες αυτές είναι οι «ευχές και κατάρες».

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ενθυμήσεις οι οποίες, εκτός από τις διάφορες επί μέρους πληροφορίες που παρέχουν, εκφράζουν παράλληλα διάφορες ευχές ή κατάρες (συνήθως στους τελευταίους στίχους τους)³.

Οι ευχές των ενθυμήσεων απευθύνονται συνήθως προς τον Θεό ή τους αγίους και έχουν τη μορφή ικεσίας και παρακλήσεως. Στις ενθυμήσεις αυτές χρησιμοποιούνται αρκετές στερεότυπες εκφράσεις, όπως «Ο Θεός μεθ' ημών», «Είδε δια πρεσβειών του Αγίου ή της Αγίας ...», «Ο Θεός βοηθός» κ.λ.π.

† Τό παρόν εὐαγγέλιον, ὑπάρχει τοῦ μεγάλου σωτῆρος, / καὶ ἐδέθη ἐκ χειρὸς παναγιώτου ἱερέως, καὶ διὰ συνδρομῆς, κυριαζῆ ἱερέως, καὶ ἐχρυσόθη δι' ἐξόδου πάλκως / καζασκέρινας, καὶ ὅποιος ἤθελεν τό ἀποξενόση, θέλει ἔχει / τὴν κατάραν τοῦ μεγάλου σωτῆρος. / ἔλαβε παίρας, ἐν ἔτει 1744, ἐν μηνί ἰανουαρίου κη'.⁴

Οι κατάρες των ενθυμήσεων, οι οποίες μας ενδιαφέρουν στην προκειμένη περίπτωση, θα μπορούσαν να αποτελέσουν ξεχωριστό κεφάλαιο έρευνας, καθώς παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και ως προς τη μορφή και τον τρόπο συγγραφής τους. Κύριος σκοπός των ενθυμήσεων αυτών, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, είναι η διατήρηση, διασφάλιση και προσίαση των παλαιτύπων βιβλίων από κλοπές, υπεξαίρεσεις και καταστροφές. Και σε αυτή την κατηγορία ενθυμήσεων χρησιμοποιούνται ορισμένες στερεότυπες εκφράσεις, όπως : (ὅποιος το ἀποξενώσει ἢ το κλέψει ἢ το πάρει) «έσιω εἰς ἀνάδεμα», «να ἔχει τας ἀράς των αγίων», «να εἶναι ἀφορισμένος ...», «να ἔχει τὴν κατάραν τοῦ ἀγίου ἢ των αγίων (συνήθως των αγίων στους οποίους ὑμᾶται ὁ ναός) κ.λ.π.»⁵

2. Βλ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, "Ο άγνωστος κόσμος των παλαιτύπων του Νομού Ημαθίας και της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας", Εφημερίδα «Επίκαιρα» (27 Φεβρουαρίου 2006) 7, και του ιδίου, "Οι ενθυμήσεις των παλαιτύπων ως πηγή της τοπικής ιστορίας", Εφημερίδα «Λαός» (12 Μαρτίου 2006) 11.

3. Θανάση Παπαζώτου, "Τα παλαιότυπα των ναών της Βέροιας (16ος – 18ος αι.)", Κληρονομία 12 (1980) 364 – 365.

4. Διατηρείται η ορθογραφία της ενθύμησης.

5. Ερμανουήλ Ν. Φραγκίσκου – π. Χρυσαστόμου Φλωρεντή, Πατριακή Βιβλιοθήκη Κατάλογος των εντύπων (15ος – 19ος αι.), Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε. 41, Αθήνα 1993, σσ. 316 – 317.

Σώζονται επίσης ενθυμήσεις οι οποίες εκφράζουν ταυτόχρονα ευχές και κατάρες. Χαρακτηριστική είναι μία ενθύμηση ενός παλαιτύπου «Κυριακοδρομίου» του 1675, το οποίο φυλάσσεται στην Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Σχολείου της Βιέννης, η οποία αναφέρει τα εξής: «γενή μαχαλάς, σκούταρι. 1705 εν μινι αυγούστου - 4 - + ετούτο κυριακοδρομί ήνε του διάκου λέου αναστάσι και επροσίλοσέν το ης το ναόν του μαιγάλου βασιλίου και ας έχι την ευχήν του. * και ώτης το αποζαινόσι από τον θίον ναόν του να έχι την κατάρα τον - 318 - θεοφόρο πατέρον τον ενηκέα και του αγίου βασιλίου και πάντον αγιον αμίν»⁶. Η ενθύμηση αυτή, θα μπορούσε να καταταχθεί σε αρκετές από τις επί μέρους κατηγορίες, καθώς παρέχει πληροφορίες για αρκετά θέματα (τοπογραφία, προσωπογραφία κ.α).

Στην κατηγορία αυτή, ανήκουν και ορισμένες ενθυμήσεις οι οποίες αν και φαινομενικά έχουν τη μορφή ευχής, εντούτοις, έχουν αρνητικό περιεχόμενο, οπότε στην ουσία είναι κατάρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί μία ενθύμηση παλαιτύπου «Πηδαλίου» της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου της Σκήτης Βεροίας, η οποία αναφέρεται στην καταστροφή της Νάουσας, των Μοναστηριών και των χωριών της ευρύτερης περιοχής. Σε αυτήν ο συγγραφέας εύχεται «Διά πρεσβειών του αγ. προδρόμου ο Θεός να κάμη την εκδίκηση»⁷ εναντίον των Τούρκων. Ουσιαστικά, εύχεται αντιφατικά η «κατάρα» του Θεού να ξεσπάσει εναντίον των εχθρών.⁸

Όπως όμως είναι φυσικό, οι διάφορες κατάρες που χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό κατά την περίοδο της οθωμανοκρατίας, δεν κατόρθωναν πάντοτε να αποτρέψουν όλους τους υπηκόους να προβούν σε αντίθετες ενέργειες με αυτές που πρόσταζε ο συγγραφέας τους. Έτσι, σε ορισμένες περιπτώσεις, παρατηρούμε ότι σε βιβλία ή αντικείμενα που έχουν μεταφερθεί από έναν τόπο σε άλλο, έχουν σβηστεί ή αλλοιωθεί είτε οι αναγραφόμενες κατάρες είτε ο τόπος προέλευσής τους.

6. Κορνηλής Δ. Πηδώνια, Ελληνικά παλαιότυπα της Βιβλιοθήκης του Ελληνικού Σχολείου και των Ελληνικών Ορθοδόξων Εκκλησιών της Βιέννης, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε. 13, Αθήνα 1987, σσ. 32 – 33, 112.

7. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης – Βεροίας κατά την επανάσταση του 1822", Μακεδονικά 8 (1968) 214 – 215.

8. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Νέα στοιχεία για την χρονολόγηση του «χαλασμού» της Νάουσας και των Μοναστηριών στα 1822", Μακεδονικά 21 (1981) 155 – 167.

Η ονομασία του εθίμου *Μπούλες* της Νάουσας

Χρήστος Ζάλιος
Καθηγ. Φυσικής Αγωγής

Οι Μπούλες είναι παλαιότατο αποκριάτικο έθιμο της Νάουσας. Δύσκολα μπορούμε σήμερα να βρούμε τις ρίζες του, όπως συμβαίνει με τα περισσότερα από τα έθιμά μας. Όμως όλα τα στοιχεία του μας οδηγούν σε παλαιούς χρόνους.

Στο αποκριάτικο αυτό έθιμό μας, έχει δοθεί πολύ πετυχημένα ο ορισμός χορευτικό δρώμενο, γιατί η δράση των ανθρώπων που συμμετέχουν στην τέλεσή του είναι δράση χορευτική και χωρίς αυτήν η τέλεση του εθίμου είναι αδύνατη.

Τα κυριότερα στοιχεία του εθίμου που μας μεταφέρονται από μία πολύ αυστηρή προφορική παράδοση είναι:

- Η συγκρότηση του μπουλουκιού, που προϋποθέτει την αυστηρή αποδοχή και τήρηση ορισμένων κανόνων τέλεσης του εθίμου για συμμετοχή σ' αυτό.
- Το φύλο των τελεστών είναι μόνο νέοι άνδρες.
- Τη γυναικεία μορφή (νύφη-μπούλα) την υποδύεται πάντα άνδρας.
- Η ένδυση, η μεταμφίεση και η συμπεριφορά των τελεστών διέπονται από πατροπαράδοτους κανόνες.

• Τα μουσικά όργανα, οι χοροί, το δρομολόγιο, είναι προκαθορισμένα από το τελετουργικό, που ακολουθείται αναλλοίωτο στο πέρασμα των χρόνων.

Το έθιμο έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα και πιθανότατα έχει σχέση με τελετές φυλετικής μύησης όπως η τελετή ενηλικίωσης κατά την οποία ο νέος, ντυμένος με γυναικεία ρούχα και οδηγούμενος από ανύπανδρους άντρες της φυλής, θα μνηθεί με τη σειρά του στα μυστικά της, θα αποβάλλει τη γυναικεία ενδυμασία και θα μεταμορφωθεί σε άνδρα.

Σήμερα μπορούμε να παραιτηθούμε ότι στη μακραίωνη ιστορία του το έθιμο μεταπλάθει και παράλληλα ενσωματώνει στα επί μέρους στοιχεία του, την τοπική παράδοση, τους μύθους, τους θρύλους, τα τραγούδια και τους ηρωικούς αγώνες της Νάουσας.

Οι τελεστές ήταν και είναι πάντα νέοι άνδρες. Ο αριθμός τους τα παλαιότερα χρόνια φαίνεται να ήταν από έξι μέχρι δώδεκα, ενώ σήμερα μπορεί να συμμετέχουν και περισσότεροι. Στο μπουλούκι, από πολύ παλιά έπαιρναν μέρος και μικρά αγόρια.

Όσον αφορά την προέλευση της ονομασίας του εθίμου, η κυρίαρχη ονομασία που χαρακτηρίζει το μπουλούκι είναι Μπούλες, ενώ αυτή που χαρακτηρίζει το άτομο που συμμετέχει στο μπουλούκι κατ' άλλους είναι Μπούλα και κατ' άλλους Γενίτσαρος.

Ας δούμε όμως τις γραπτές αναφορές που υπάρχουν αναφορικά με την ονομασία του εθίμου.

Ο ιστορικός της Νάουσας Ε. Σιουγιαννάκης στο βιβλίο του *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, σελ. 54, Εν Εδέσση 1924, αναφέρει μόνο την ύπαρξη γενιτσαρικών και κλέφτικων ομίλων

Μπουλούκι από Μπούλες με το ζουρνatzή Μήτρο Χαϊβάνο το 1911.
Φωτ. αρχείο Χρήστου Ζαλίου.

χωρίς καμία περαιτέρω διευκρίνιση. Παραθέτω ακριβώς το απόσπασμα που αναφέρεται στους Ναουσαίους: «*Δια δε τον ελληνισμόν των επιχειρήματα θα ήσαν: πρώτιστον πάντων ή κρατούσα ελληνική γλώσσα, το ελληνικόν εθνικόν συναίσθημα, τα ήθη, τα έθιμα και αι ελληνικά παραδόσεις, αι κατά τας απόκρεως συνήθειαι των γενιτσαρικών και κλέφτικων ομίλων, τα ελληνικά τοπωνύμια*».

Για την προέλευση της ονομασίας Μπούλα ο Θεόδωρος Ζιώτας στο βιβλίο του «Μπούλες της Νάουσας» μας παραθέτει τις εξής ερμηνείες :

1. Η λατινική λέξη «Bulla» (Μπούλα) εκτός των άλλων σημαίνει και α) ομφαλωτό κόσμημα ζωνών και θυρών, β) περιδέραιο, το οποίο φορούσαν οι Ρωμαίοι στα αγοράκια τους σαν στολίδι. Επειδή η φορεσιά της ναουσαϊκής Μπούλας είναι γεμάτη από ποικιλόμορφα κοσμήματα, βάσιμα μπορούμε να υποθέσουμε ότι «Μπούλα» σημαίνει αυτός που φέρει στη στολή του διάφορα κοσμήματα (ασημικά, χρυσαφικά κλπ.).

2. Στην Ήπειρο, ειδικότερα στη Θεσπρωτία, απαντά εν χρήσει το ρήμα «Μπουλώνω» το οποίο σημαίνει «καλύπτω», «σκεπάζω». Μπουλωμα, λοιπόν, είναι το «σκεπάσμα», το «κάλυμμα» και βεβαίως, το «προσωπείο» ή οτιδήποτε άλλο καλύπτει μέρος ή ολόκληρο το πρόσωπο. Κατά τα προαναφερθέντα η λέξη «Μπούλα» σχετίζεται άμεσα εννοιολογικά με τα ποικιλόμορφα κοσμήματα και με το «προσωπείο» ή οτιδήποτε άλλο καλύπτει το πρόσωπο, στοιχεία που χαρακτηρίζουν έντονα τις Μπούλες της Νάουσας.

Όταν λοιπόν οι Ναουσαίοι λένε «έρχονται οι Μπούλες» ακριβολογούν γιατί εννοούν ότι έρχονται αυτοί που φορούν προσωπεία και που φέρουν πάνω τους ποικιλόμορφα κοσμήματα.

Η λέξη γενίτσαρος είναι μεταγενέστερη και σίγουρα δεν είναι αυτή που χαρακτηρίζει το έθιμο. Πάντα στη Νάουσα ακουγόταν και θα ακούγεται όταν περνά το μπουλούκι των τελεστών του εθίμου, «έρχονται οι Μπούλες», «περνάνε οι Μπούλες», «θα πάμε να δούμε τις Μπούλες» και ποτέ δεν ακούστηκε η φράση, περνάνε οι γενίτσαροι, πάμε να δούμε τους γενίτσαρους.

Ο Στέργιος Αποστόλου, ιστορικός της Νάουσας, στο βιβλίο του (*Σύμμεικτα* τ. Α΄) συνηγορεί στο ότι η ονομασία του εθίμου πρέπει να επανεκτιμηθεί και μάλλον να περιοριστεί στο Μπούλες διότι το γενίτσαρος φαίνεται να μην έχει καμία σχέση με το έθιμο.

Ο ερευνητής και συγγραφέας της Νάουσας Μανώλης Βαλσαμίδης σε όλα τα βιβλία και τα συγγράμματά του είναι υπέρμαχος του όρου Μπούλες και απορρίπτει εντελώς τον όρο γενίτσαρος θεωρώντας τον άσχετο με το έθιμο.

Ο συγγραφέας Θωμάς Γαβριηλίδης στο άρθρο του «Γιανίτσαρος και Μπούλα» στο περιοδικό *Νιάουστα* (τ.71, 1995) κάνει μια ενδιαφέρουσα αναφορά για την προέλευση του εθίμου από τα αρχαία ελληνικά μακεδονικά έθιμα. Πιθανολογεί ότι το έθιμο είναι αναπαράσταση του γάμου του Διόνυσου με τη Βασίλινα, τη γυναίκα του εκάστοτε βασιλιά. Αφού αναφέρεται στο έθιμο με την ονομασία Μπούλες στη συνέχεια διαχωρίζει τα ονόματα του αρχηγού του μπουλουκιού και της νύφης-Μπούλας σε Γιανύτσαρος και Μπούλα.

Σε μια προσπάθεια να μας απαλλάξει από την αρνητική έννοια του «γενίτσαρος», βασιζόμενος σε μια υπόθεσή του το μετατρέπει σε Γιανύτσαρος παραπέμποντας στο Διόνυσο (Διόνυσος, Γιάνουσος, Γιάνυτσο, Γιανύτσαρος και τα μέλη του μπουλουκιού Γιανυτάρια, Γιανυτσαράι ως ακόλουθοι του Γιανύτσαρου, Γιάνυτσο-Διόνυσου). Του διαφεύγει όμως ότι ο όρος γενίτσαρος και γενίτσαροι χρησιμοποιήθηκε και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας όπως τα Λεχαινά, η Τζιά, η Πάτρα κ.α.

Την εκδοχή αυτή ασπάζεται και ο Τάκης Μπάισης και τιλοφορεί το βιβλίο του «Γιανίτσαροι και Μπούλες της Νιάουσας».

Στο *Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής* που εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1980, υπάρχουν πολλά παραδείγματα που συνηγορούν στο ότι οι λέξεις γενίτσαρος και γιανίτσαρος είναι συνώνυμες και η διαφορά τους είναι θέμα τοπικής νιοπολαλιάς.

Ας προσπαθήσουμε όμως να διερευνήσουμε γιατί προστέθηκε στο έθιμο και η λέξη γενίτσαρος.

Ο δάσκαλος Δημητριάδης Δημ. σε άρθρο του στη *φωνή Ναούσης* στις 27-2-1955 γράφει ότι η ονομασία γενίτσαρος μπήκε για να ξεγελά τους Τούρκους. Απλοϊκή ερμηνεία αλλά ίσως όχι και τόσο απίθανη, τουλάχιστον εν μέρη.

Η λέξη γενίτσαρος σίγουρα στο πέρασμα των αιώνων απόκτησε κατά περιόδους διαφορετικές έννοιες. Υπήρχαν περίοδοι που η λέξη γενίτσαρος ήταν συνώνυμο του άγριος, βάρβαρος, σκληρός, απάνθρωπος κλπ. (ΥΠΕΡΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, Εκδόσεις Παγουλάιτου, Αθήνα).

Στο *Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής*, που εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, η

ερμηνεία που δίνεται στις λέξεις γενιτσαρισμός και γενιτσαριά, είναι: Αυθαιρεσία, πράξις σκληρά ή συμπεριφορά αυθάδης και παράνομος, αρμόζουσα εις γενιτσάρους.

Ο Ιωάννης Ψύλλας μας δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα εκδοχή όσον αφορά το γιατί αποκαλούσαν τους Έλληνες της μεσαίας τάξης στη Τζία του ΙΗ' αιώνα, γενιτσάρους. Στο βιβλίο του *Ιστορία της νήσου Κέας*, Εν Αθήναις 1921, περιγράφοντας την ενδυμασία των κατοίκων της Τζιάς κατά τον ΙΗ' αιώνα ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν, μας λέει για τη μεσαία τάξη: «Οι άνθρωποι της μεσαίας τάξης ονομάζονταν μαυροβρακάτοι και γενίτσαροι επειδή φορούσαν μαύρα βρακιά και επειδή διέπρατταν αυθαιρεσίες».

Ας σταθούμε σ' αυτό το τελευταίο, τις αυθαιρεσίες. Ο γενίτσαρος πράγματι ήταν ένας άνθρωπος που ζούσε μέσα στην αυθαιρεσία. Οι ξένοι περιηγητές που επισκέπτονταν την Ελλάδα το 17ο και 18ο αιώνα, για να είναι πάντα ασφαλείς στην τουρκική επικράτεια έπαιρναν ως σωματοφύλακα από τις τουρκικές αρχές ένα γενίτσαρο. Αυτός τους προστάτευε από τους ληστές και ήταν υπεύθυνος να τους βρει κατάλυμα και τροφή. Έμπαινε σε όποιο σπίτι Έλληνα ήθελε και απαιτούσε φιλοξενία με το ζόρι και δωρεάν. Μπορούσε χωρίς να πληρώσει να πάρει το άλογο ενός χωρικού άσχετα αν ο νόμος το απαγόρευε και να μη δώσει λόγο σε κανένα. Αυτές και πολλές άλλες αυθαιρεσίες ήταν κοινό γνώρισμα των γενιτσάρων.

Ας δούμε τώρα εάν το έθιμό μας οι Μπούλες έχει σχέση με αυθαιρεσίες. Την περίοδο της τουρκοκρατίας όταν άρχιζε να βραδιάζει απαγορευόταν στους Έλληνες να κυκλοφορούν χωρίς φανάρι. Αν τους συναντούσε Τούρκος στο δρόμο το λιγότερο που θα πάθαιναν ήταν ένας άγριος ξυλοδαρμός. Αυτό βέβαια στην προεπαναστατική Νάουσα δεν ίσχυε τόσο λόγω των προνομίων που είχε αποκτήσει. Στα μάτια όμως των Τούρκων της Βέροιας και της γύρω περιοχής δεν έπαυε να είναι ένα αγκάθι. Μετά το 1822 σίγουρα είχαν αλλάξει τα πράγματα και μέσα στη Νάουσα, καθώς εγκαταστάθηκαν και Τούρκοι.

Αυθαιρεσία πρώτη. Οι Μπούλες φορώντας την κλεφταρματολική ενδυμασία περιφέρονταν όλη τη νύχτα χορεύοντας μέχρι το ξημέρωμα χωρίς φανάρια.

Αυθαιρεσία δεύτερη. Η προσωπίδα, που εμπόδιζε τους Τούρκους να ελέγχουν ποιοί είναι οι μασκαρεμένοι.

Αυθαιρεσία Τρίτη, η ενδυμασία του εθίμου.

Η ενδυμασία των τελεστών του εθίμου δηλαδή η κοντή φουστάνελα, το γιλέκι το μεϊτάνι, το σελιάχι, οι τοκάδες τα κιουστέκια, τα χαϊμαλιά, παραπέμπουν στη φορεσιά των κλεφταρματολών της Ρούμελης. Στην περιγραφή που κάνει ο λόγιος Κωνσταντίνος Ζήσιος της φορεσιάς των κλεφταρματολών της Ρούμελης στο βιβλίο του «Νικοτσάρας, Εν Αθήναις 1889» οι ομοιότητες είναι κάτι παραπάνω από εμφανείς.

Ο ιστορικός της Νάουσας Σιουγιαννάκης αναφέρεται σε γενιτσαρικούς και κλέφτικους ομίλους. Είναι όμως πολύ πιθανόν, λέγοντας κλέφτικους ομίλους να αναφέρεται στις Μπούλες λόγω της ενδυμασίας που παραπέμπει στην κλεφταρματολική και με το γενιτσαρικούς ομίλους να εννοεί τα «τουρκάκια» ή και κάποιο μπουλούκι ντυμένο με γενιτσαρικές στολές πράγμα που συνηθίζονταν τις αποκριές.

Η πιο γοητευτική για τους Έλληνες αποκριάτικη εκδήλωση ήταν να μασκαρεύονται σε βοεβόδες, γενίτσάρους, μπέηδες, καδήδες και άλλους Τούρκους αξιωματικούς και να παρελαύνουν στους δρόμους με τους ακολούθους τους ντυμένους επίσης τουρκικά. Ειδικά στη Νάουσα μέχρι και τη δεκαετία του 1930 τις αποκριές ντύνονταν «Τουρκάκια».

Τουρκάκια. Απόκριες στη Νάουσα 1920 - 1922.

Άλλωστε κλέφτικους ομίλους με την αρματολική ενδυμασία που φορούν οι Μπούλες της Νάουσας (εάν αφαιρέσουμε την προσωπίδα και το ταράμπουλο), αναφέρει στη διπλανή μας Βέροια και ο ιστορικός της Αναστάσιος Χριστοδούλου.

Σε απόσπασμά του για το καρναβάλι της Βέροιας διαβάζουμε:

«Η Βέροια έφημιζετο πάντοτε για τα εξαιρετικά καρναβάλια που παρουσίαζε κάθε χρόνο τις αποκριές, ιδίως κατά τους χρόνους της δουλείας, κατά τους οποίους οι Βεργιώτες ξεφάντωναν στις Εθνικές εκδηλώσεις μέχρι παρεξηγήσεως. Παρέες διάφορες ντυμένοι με την δοξασμένη του αρματολού φουστανέλα και τα επακόλουθα εξαρτήματα, πισλιά, ισαρούχια, σιάπκα, κάλτσες, βουδέτες και άφθονα ασημικά, περιέτρεχον την πόλη χορεύοντας και τραγουδώντας Εθνικά άσματα. Τους αρματολούς και κλέφτες, τους οποίους εμείς αποκαλούσαμε «Καπεταναραίους», συνόδευαν όργανα εγχώρια. Οι οργανοπαίκτες καίτοι Τουρκόγιουφτοι, γνώριζαν εν τούτοις και τα Εθνικά μας τραγούδια, τα οποία ακούγονταν ευχάριστα όταν τα έπαιζαν».

(Χριστοδούλου Εμμ. Αναστάσιος, *Η Ιστορία της Βέροιας*, σελ. 105, Μάρτιος 1960).

Για να αντιληφθούμε καλύτερα τη σημασία που είχε εκείνα τα χρόνια η ενδυμασία παραδίδω τα εξής : Φιρμάνι του 1806 καθόρισε με αυστηρότητα την ενδυμασία των ραγιάδων. Τους χώριζε σε τρεις τάξεις, κάθε τάξη είχε και τη δικιά της φορεσιά. Όσοι ανήκαν στην τρίτη τάξη δεν είχαν δικαίωμα να φορούν παπούτσια και κάλτσες, εκτός αν μετατάσσονταν στη δεύτερη πληρώνοντας ετήσιο φόρο 75 ή 100 γρόσια. Εκατό χρόνια πριν, το 1703, απαγορευόταν με φιρμάνι στους Έλληνες, Αρμένιους και Εβραίους σε όλη την επικράτεια να φορούν χρωματιστά ρούχα και κίτρινα παπούτσια καθώς και γούνες από κουνάβι, σαμούρι, ερμίνα, αστραχάν κλπ.

Και **τέταρτη και πιο σοβαρή από όλες τις αυθαιρεσίες** που παρουσίαζε το έθιμο ήταν η Πάλα, το γιαταγάνι. Οι Μπούλες γυρνούσαν στους δρόμους χορεύοντας οπλισμένοι.

Ο δάσκαλος και λόγιος της Νάουσας Σταύρος Χωνός γράφει σχετικά με το έθιμο, στην εφημερίδα «Νάουσα» στις 4-3-1928: *«Και τέλος η πάλα, η οποία έπαιζε και τον σπουδαιότερον ρόλον. Διότι οι Τούρκοι την πολυτελή αυτήν αμφίεσιν, έχουσαν πολλήν την ομοιότητα με την Αλβανικήν τουρκικήν ενδυμασίαν την ηνείχοντο, την πάλαν όμως όχι. Ο φαναϊκός και περήφανος Τούρκος βαρέως έφερε βλέπων τον ραγιάν να επισειή ενώπιόν του την πάλα και να την ρίπη 8 και 10 μέτρα υψηλά και πηδώντας να την πιάνη. Όταν το 1897 κηρυχθέντος του πολέμου μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας το κανόνι βροντούσεν εις τα σύνορα, ο Καϊμακάμης Βερροίας με επιτελείον αξιωμαικών ήλθεν εδώ δια να απαγορεύσουν την πάλαν. Αλλά δεν το κατόρθωσαν, η πάλα ήσπραψεν και πάλι. Όπου βαθέως εριζωμένο ήτο το παλαιόν ετούτο έθιμον, το οποίον οι κατά καιρούς άρχοντες της πόλεως εκθύμως υπεστήριζαν».*

Προσωπική μου εκτίμηση είναι, ότι οι νέοι που ντύνονταν Μπούλες στο αποκριάτικο έθιμό μας, από κάποια περίοδο και μετά άρχισαν να αποκαλούνται και γενίτσαροι λόγω των πολλών αυθαιρεσιών που διέπρατταν τελώντας το τελετουργικό του εθίμου. Όλοι οι Ναουσαίοι γνωρίζουμε βέβαια ότι εκτός από αυτά που προαναφέρθηκαν, υπήρχαν και πολλά άλλα όπως οι επαναστάτες που πολλές φορές κρύβονταν κάτω από την προσωπίδα, τα χρήματα που μάζευαν για τον αγώνα, τα κλέφτικα και πατριωτικά τραγούδια που ενσωματώθηκαν στο έθιμο κλπ.

Σήμερα μετά από πολλά χρόνια, μπορούμε ίσως να δούμε καθαρότερα και να διατηρήσουμε την ονομασία Μπούλες η οποία χαρακτηρίζει στην κυριολεξία το έθιμό μας και να αποβάλουμε το γενίτσαρος, που μόνο μεταφορική έννοια μπορεί να είχε για όσους χρησιμοποιούσαν αυτόν τον όρο, καθώς τίποτα στο τελετουργικό του εθίμου μας δεν παραπέμπει στους γενίτσαρους της περιόδου της τουρκοκρατίας.

Βιβλιογραφία για το έθιμο Μπούλες

1. Αγοραστός Δημήτρης, «Οι Μπούλες πριν εξήντα χρόνια» περιοδικό *Νιάουστα*, τεύχος 6, έτος 1979.
2. ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, τόμος τέταρτος τεύχος δεύτερον, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1980.
3. Αποστόλου Στέργιος, Οι Γενίτσαροι του τουρκικού στρατού και οι Μπούλες του Ναουσαϊκού αποκρίτικού εθίμου, Έρευνα σε αλβανικές πηγές, Σύμμεκτα τ. Α΄ Μακεδονικές Μελέτες, Νάουσα, 1992.
4. Βαλαμίδης Μανώλης, Οι ρυθμοί των τραγουδιών του δρώμενου «Μπούλες της Νάουσας», Νάουσα 2004.
5. Βαλαμίδης Μανώλης, «Οι τοπικοί μας χοροί», περιοδικό *Νιάουστα*, τεύχος 5, έτος 1979.
6. Βαλαμίδης Μανώλης, Οι Μπούλες της Νιάουσας, Σεμινάριο Μελίκης 2003.
7. Γαβριηλίδης Θωμάς, Γιανίτσαρος και Μπούλα (η ιστορία των ονομάτων), περιοδικό *Νιάουστα* τ.70-71.
8. Γκούτας Φ. Αχιλλέας, Η Νάουσα στον 19ο αιώνα, Θεσσαλονίκη 1999.
9. Δεινόπουλος Πέτρος, «Γενίτσαροι και Μπούλες στη Νάουσα και στα Λεχαινά», περιοδικό *Νιάουστα*, τεύχος 73, έτος 1995.
10. Δεινόπουλος Πέτρος, «Γενίτσαροι και Μπούλες υπάρχουν και στην Ηλεία», εφημερίδα *Φωνή Ναούσης*, 17/2/1996.
11. Δημητριάδης Δημήτριος, «Το καρναβάλι στην παλαιά Νάουσα», *Φωνή Ναούσης* 13/3/1955.
12. Δημητριάδης Δημήτριος, «Το καρναβάλι της Ναούσης άλλοτε και σήμερα», *Φωνή Ναούσης* 27/2/1955.
13. Δρανδράκης Λ., Ο αυτοσχεδιασμός στον Ελληνικό δημοτικό χορό, Αθήνα, 1993.
14. Ένθετο από το CD του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, «ΜΠΟΥΛΕΣ» ΝΑΟΥΣΑ ΗΜΑΘΙΑΣ.
15. Ζάλιος Χρήστος, Δημήτρης Βογιατζής ή Μήτρος Χαϊβάνος (1870-1942), ο πρώτος Ναουσαίος ζουρντζής, εφημ. *Νέοι Καιροί*, 17/2/2007.
16. Ζάλιος Χρήστος, Η ιστορία του καρναβαλιού μας, εφημ. *Νέο Βήμα*, 16/2/2007.
17. Ζάλιος Χρήστος, Οι Μπούλες της Νάουσας, εφημ. *Λαός Βέροιας* 11/2/2007 και 17-18/2/2007.
18. Ζιώτας Μ. Θεόδωρος. Οι Μπούλες της Νάουσας, Νάουσα, 2003.
19. Κουκούλος Ι. Γ., ΟΙ ΜΠΟΥΛΕΣ, εφημ. *ΝΑΟΥΣΑ*, 26-2-1928.
20. Λύκειο των Ελληνίδων Βέροιας, ΗΜΑΘΙΑ ΕΡΑΤΕΙΝΗ, Βέροια 2003.
21. Μελίκης Γιώργης, Ένθετο από το CD Ζουρνάδες και νταούλια, σελ.5.
22. Μπαΐτης Τάκης, «Κωσταντούλης ο λαϊκός ποιητής της Νιάουσας - Οι Μπούλες στη Θεσσαλονίκη το 1909», Νάουσα, 1982.
23. Μπαΐτης Τάκης, Γιανίτσαροι και Μπούλες της Νιάουσας, Θεσσαλονίκη, 2001.
24. Νίκου Κ., Αποκριάτικο άλμπουμ με αναμνήσεις του Τρυφ. Χατζητρήφων, περ. *Νιάουστα*, τ. 2, σελ.20.
25. Σαμαρά Χ. Θάλεια, Μπούλιες, Στον Μακεδονικό Αγώνα, ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, Θεσσαλονίκη 1969.
26. Σούγγαρης Κωσταντούλης, Αποκρεά εις την Νάουσαν, εφημ. *Νάουσα*, 4-3-1928.
27. Σπάρτης Νικόλαος, Αντέτσια στη Νιάουστα, Νάουσα, 2003.
28. Στουγιανάκης Ευστάθιος, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, Εν Εδέσση 1924.
29. Στράτου Ν. Δόρα, Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, σελ. 85-88, Αθήνα 1976.
30. Τεγόπουλος-Φυτράκης, Ελληνικό λεξικό, Αθήνα 1993.
31. ΥΠΕΡΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, Εκδόσεις Παγουλάτου, Αθήνα.
32. Χριστοδούλου Εμμ. Αναστάσιος, Η Ιστορία της Βέροιας, σελ. 105, Μάρτιος 1960.
33. Χωνός Σταύρος, «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΒΑΛΟΥ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ», εφημερίδα *Νάουσα* 4/3/1928, γράφει με το ψευδώνυμο ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ.

Το Διδακτήριο του 3^{ου} και 14^{ου}

Δημοτικού Σχολείου Βέροιας

Ογδόντα χρόνια εκπαιδευτικής προσφοράς

Καλλιόπη Σιδηροπούλου

δασκάλα

1. Η Βέροια από την απελευθέρωσή της (1912) μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940)

Η Βέροια, στην τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας, και λίγο πριν την απελευθέρωσή της από τον Τουρκικό ζυγό το 1912, αποτελούσε μία πολυπολιτισμική κοινωνία. Στις αρχές του 20ου αιώνα, σύμφωνα με τον Γερμανό περιηγητή και αρχαιολόγο A. Struck, η πόλη αριθμούσε 2.800 σπίτια και 13.900 κατοίκους. Από αυτούς, οι περισσότεροι, 5.500, ήταν Μουσουλμάνοι, 5.000 Έλληνες, 2.000 Βλάχοι, 800 Τουρκόγυφτοι και 600 Ισπανοεβραίοι. Η κάθε φυλετική ομάδα ζούσε σε διαφορετική περιοχή, το μαχαλά, που πρόσφερε ασφάλεια και απομόνωση στις μειονότητες, χάρη στις βαριές ξύλινες πόρτες που μετά τη δύση του ηλίου έκλειναν, αφήνοντας έξω κάθε επίδοξο εισβολέα. Μέσα σε κάθε μαχαλά υπήρχαν με τη φροντίδα της κοινότητας οι χώροι προσευχής (τζαμιά, συναγωγή, χριστιανικοί ναοί) και οι χώροι εκπαίδευσης. Το τούρκικο στοιχείο, που ήταν και το πιο πολυάριθμο στη Βέροια, ήταν συγκεντρωμένο στο νότιο μέρος της πόλης, γύρω από το Βήμα του Αποστόλου Παύλου (σ.σ. εκεί που βρίσκεται το 3ο Δημοτικό Σχολείο). Μόνο η αγορά, το παζάρι, αποτελούσε το κοινό σημείο επαφής τους (Μουτσόπουλος, 2000: 43-44).

Η πόλη απελευθερώθηκε στη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων. Ο ελληνικός στρατός μπήκε στην πόλη την 16η Οκτωβρίου 1912 χωρίς να συναντήσει αντίσταση. Οι Τούρκοι κάτοικοι φοβήθηκαν για τη ζωή και τις περιουσίες τους. Παρά την ανησυχία τους όμως δεν ενοχλήθηκαν από τους νικητές. Σε αυτό συνετέλεσαν οι συνεννοήσεις του Μητροπολίτη Καλ-

λίνικου με τους Έλληνες προεστούς και τον Τούρκο Δήμαρχο της πόλης Χαλίλ Αλή Μπέη (Έκδοση Δήμου Βέροιας, 1986:54). Με την ανταλλαγή των πληθυσμών (1924-1925), 4.000 Τούρκοι, κάτοικοι της Βέροιας, εγκατέλειψαν την πόλη.

Τα επίσημα στοιχεία της απογραφής του 1920, της πρώτης του Ελληνικού Κράτους μετά την απελευθέρωση, δείχνουν ότι η Βέροια (Δήμος) είχε 13.776 κατοίκους. Δεν υπάρχουν όμως επίσημα στοιχεία για τις θρησκείες και για τις ομιλούμενες γλώσσες.

Μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή, το ελληνικό στοιχείο στο μακεδονικό χώρο αποτελούσε μειοψηφία (μόλις 43%). Η Μακεδονία με τη συνθήκη ανταλλαγής των πληθυσμών (1923), δέχθηκε μεγάλο αριθμό προσφύγων και το ποσοστό των Ελλήνων κατοίκων της υπερδιπλασιάστηκε, φτάνοντας στο 89%. Στη Βέροια άρχισαν να καταφθάνουν από το Σεπτέμβριο του 1922 οι πρώτοι κατατρεγμένοι της μικρασιατικής καταστροφής, Μικρασιάτες, Θρακιώτες και Πόντιοι. Για δύο χρόνια, μέχρι το 1924, όταν δηλαδή έφυγαν οι Τούρκοι με την αναγκαστική ανταλλαγή της Συνθήκης της Λοζάνης, οι πρόσφυγες δεν είχαν πού να μείνουν και ταλαιπωρούνταν αφάνταστα εξαιτίας της έλλειψης στέγης. Ως το 1926 μέσα στη Βέροια εγκαταστάθηκαν, σύμφωνα με στοιχεία του Α. Βακαλόπουλου, 4.934 άτομα. Αναλυτικότερα, 675 ήρθαν από τη Θράκη, 3.322 από τη Δυτική Μ. Ασία, 479 από τον Πόντο, 467 από τον Καύκασο. Το 1930 άρχισε η οριστική διανομή σπιτιών και χωραφιών. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν προσωρινά στα χωράφια και στα σπίτια των Τούρκων που έφυγαν. Στους αστούς και στους εμπόρους δόθηκε ο συνοικισμός του Αποστόλου Παύλου (Έκδοση Δήμου Βέροιας, 1986:56-57).

Κατά την απογραφή του 1928 οι κάτοικοι της Βέροιας ανέρχονται σε 15.251. Σε αυτή την περίοδο η πόλη αρχίζει και εκσυγχρονίζεται. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 1925 υδροδοτείται με άφθονο καθαρό νερό και ηλεκτροδοτείται από την ανώνυμη εταιρεία Βέρμιον. Αναπτύσσεται πνευματική κίνηση. Ιδρύεται το Ωδείο του Δήμου Βέροιας (1924) και την ίδια χρονιά κυκλοφορεί η πρώτη εβδομαδιαία εφημερίδα της ο «Αστήρ Βεροίας» του Γ. Γούναρη. Η εκδοτική δραστηριότητα αυξάνεται. Κυκλοφορούν επίσης ο «Κρόταλος» του Α. Ζωγράφου (1925) και η Βέροια του Σ. Βαφειδή (1926). Στα 1937-38 η Βέροια είναι έδρα Μητροπόλεως, Πρωτοδικείου, Οικονομικής Εφορίας, Μερarchίας, Υποδιοίκησης Χωροφυλακής. Στην πόλη λειτουργεί ένα Γυμνάσιο και πέντε Δημοτικά Σχολεία (Από το Γενικό Οδηγό των κυριότερων πόλεων Μακεδονίας-Θράκης, Περιοδικό *Λάμδα*, Σελίδες μιας άλλης εποχής, Δεκέμβριος 2003, Τεύχος 22ο, Εκδόσεις: Εκδοτική Δημοσιογραφική Βέροιας).

Η οικονομική και κοινωνική ζωή της Βέροιας μέχρι τη γερμανική κατοχή δεν διαφέρει από τη ζωή των άλλων επαρχιακών πόλεων της Μακεδονίας. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Στον αστικό ιστό πραγματοποιούνται οι απαραίτητες εμπορικές συναλλαγές και αναπτύσσεται σε ικανοποιητικό βαθμό η βιοτεχνία. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος βρίσκει τη Βέροια με 17.537 κατοίκους (απογραφή 1940).

2. Στοιχεία για την εκπαιδευτική κατάσταση στη Βέροια στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα.

Για να σκιαγραφήσουμε την εικόνα της εκπαίδευσης κατά το παραπάνω διάστημα, θα παραθέσουμε ορισμένα αποσπάσματα από αναφορές συγγραφέων και μελετητών της τοπικής ιστορίας.

Κατά τον Α. Χριστοδούλου «η Βέροια εστερείτο σχολικών κυρίων κατάλληλων δια την αποστολήν των. Το μόνον που υπερείχεν ήτο το Μελέτειον Παρθεναγωγείον. Ως Δημοικόν Σχολείον, (Ασικόν) ως ελέγιο τότε, εχρησίμευεν ένα παλαιόν κτίριο με υγράν και σκοτεινήν αυλήν. Ένα άλλο κτίριον εχρησίμευεν ως Δημοικόν Σχολείον των Ελληνοβλάχων, ως εκ τούτου “Βλαχκοσκουλειό” καλούμενον. Εις αυτό εφοίτουν τα παιδιά των Ελληνοβλάχων, τα οποία διέκοπτον τα μαθήματα την εορτήν του Αγίου Γεωργίου δια να συνεχίσουν αυτά εις το Σέλι και Ξηρολείβαδον, όπου οι Βλάχοι μετέβαινον προς παραδερισμόν». (Χριστοδούλου, 1960:90-91)

Σύμφωνα με τον Π. Πυρινό, στη Βέροια «το 1898 λειτουργούσαν: Ημιγυμνάσιο με τρεις τάξεις και 50 μαθητές, Ασική Σχολή με έξι τάξεις και 320 μαθητές, Παράρτημα Ασικής Σχολής (για ελληνοβλάχους) με τέσσερις τάξεις και 80 μαθητές, Παρθεναγωγείο με έξι τάξεις και 120 μαθήτριες και Νηπιαγωγείο με δύο τάξεις και 160 μαθητές». (Πυρινός, 1983:52).

Και ο Γ. Χιονίδης αναφέρεται στα σχολεία που λειτουργούσαν οι διάφορες εθνότητες στην πόλη: «Πλην των ελληνικών σχολείων λειτουργούσαν στη Βέροια και τούρκικα σχολεία, ήτοι έξι κατώτατα ιριάζια αρρένων και ένα ανώτερον, ως και δύο Παρθεναγωγεία. Επίσης έν εβραϊκό δημοικό και εν ή δύο ρουμάνικα των βλαχορουμανιζόντων». (Χιονίδης, 1971:27).

3. Ανέγερση και λειτουργία του 3ου Δημοτικού Σχολείου

Για την ανέγερση και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του 3ου Δημοτικού Σχολείου δεν υπάρχουν πληροφορίες στα όσα από τα αρχεία του σχολείου έχουν διασωθεί. Η έλλειψη

στοιχείων αντισταθμίζεται ως ένα βαθμό από όσα μας έχουν παραδώσει εντόπιοι ερευνητές και μελετητές της ιστορίας της Βέροιας σε κείμενά τους. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι απόψεις τους σχετικά με την ίδρυση του σχολείου δεν είναι απολύτως ταυτόσημες. Ενδεικτικά στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε τη γνώμη δύο συγγραφέων για το ζήτημα αυτό.

Ο Α. Χριστοδούλου υποστηρίζει ότι η ιδέα για την ανέγερση του εν λόγω διδακτηρίου γεννήθηκε από το φθόνο που ένιωσαν οι Τούρκοι της Βέροιας στα εγκαίνια του Ελληνικού Γυμνασίου.

Το 1906 χτίστηκε το Γυμνάσιο (σ.σ. στο κτίριο αυτό σήμερα στεγάζεται το Δημαρχείο της πόλης), με τη

συνδρομή της αδελφότητας «Μέλισσα» και ερανικής εισφοράς όλων των Βεροϊέων. Τα εγκαίνια του Γυμνασίου έγιναν το 1908 παρουσία των τούρκικων αρχών, οι οποίες εξέφρασαν την υπόνοια ότι το Γυμνάσιο έγινε με τη συνδρομή της Ελληνικής Κυβέρνησης. Το κτίριο έκανε μεγάλη εντύπωση στους Τούρκους, «*οι οποίοι εις ανταγωνισμόν τρόπον ινά ανήγειραν το παρά το βήμα του Αποστόλου Παύλου σχολείον, όπου σήμερα στεγάζεται το 3ον και 4ον Δημοικόν Σχολείον. Δια την ανέγερσιν του σχολείου αυτού, εχρησιμοποίησαν την πέτραν του παρά τας φυλακάς ιστορικού κάστρου, κατεδαφίσαντες τούτο βανδαλικάς.*» (Χριστοδούλου, ό.π., σ. 91).

Ο Χριστοδούλου εδώ είναι σαφής ως προς την τοποθεσία. Δεν μας διαφωτίζει όμως για το εάν ολοκληρώθηκε η ανέγερση και για το εάν λειτούργησε κανονικά το σχολείο από την μουσουλμανική κοινότητα.

Κατά μία άλλη εκδοχή, το κτίριο λειτούργησε και εξακολούθησε να λειτουργεί σαν τουρκικό σχολείο και μετά την απελευθέρωση της πόλης (1912). Ως ελληνικό δημοικό σχολείο χρησιμοποιήθηκε μετά το 1924. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, το σχολικό κτίριο διατήρησε τη χρήση του. Κατά τον εμφύλιο πόλεμο το υπόγειό του χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή (Μαργιέ, Ματσάκη, 2005:127).

Υπάρχουν όμως και διαφορετικές απόψεις που ενισχύονται από μία σειρά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι το σχολείο δεν αποπεραιώθηκε παρά μόνο με έξοδα του Ελληνικού Δημοσίου το 1924. Αν ισχύει αυτό, προκαλεί μεγάλη εντύπωση η μη αποπεράτωση του σχολείου από το 1910 μέχρι το 1922-24..

Ο Γιάννης Μελετίδης που υποστηρίζει αυτήν την τελευταία εκδοχή, (Μελετίδης, Γ, «Το 3^ο Δημοικό Σχολείο Βέροιας και το παλιό περιβάλλον του», *Λαός*, 22/12/2004, σ.4), εξηγεί ότι «*το σχολείο δεν αποπεραιώθηκε στο παραπάνω διάστημα και αυτό οφειλόταν στις πολεμικές καταστάσεις εκείνης της εποχής αλλά και στην αβεβαιότητα των Τούρκων σχετικά με το εάν θα συνέχιζαν να ζουν στην πόλη ή θα έφευγαν για την Τουρκία, όπως και έγινε*». Κατά τον ίδιο μελετητή, «*οι Βεροιώτες σεβάσθηκαν το ιδιοκτησιακό καθεστώς μέχρι που απομακρύνθηκαν οι Τούρκοι και τη συνέχιση και ολοκλήρωση του έργου ανέλαβαν αργότερα οι Ελληνικές Αρχές*».

Η δική μας έρευνα φέρνει στο φως τρία έγγραφα από τα οποία τα δύο φυλάσσονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ-Αρχεία Ν. Ημαθίας) ενώ το τρίτο βρίσκεται στην Υπηρεσία Ανταλλάξιμων. Αναφέρονται και αυτά στην ανέγερση και λειτουργία του συγκεκριμένου διδακτηρίου και, με σαφή κατά τη γνώμη μας τρόπο, επιβεβαιώνουν την άποψη ότι το σχολείο από την αρχή της λειτουργίας του λειτούργησε ως ελληνικό.

Από το χειροποίητο λεύκωμα φωτογραφιών που αναφέρεται στα έτη 1922-1958 της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, πληροφορούμαστε ότι το σχολείο ανηγέρθη το 1922 υπό της τουρκικής κοινότητας και απεπεραιώθη το 1924 υπό του Ελληνικού Δημοσίου, δαπανήσαντος 2 εκατομμύρια δραχ. περίπου (Γ.Α.Κ-Αρχεία Ν. Ημαθίας).

Η εκτίμηση αυτή ενισχύεται και από την λεπτομερή αναφορά του Κωνσταντίνου Αλεξιάδη (σ.σ. Διευθυντή του Σχολείου από το 1926 μέχρι το 1940) «*προς τον Κύριον Επιθεωρητήν των Δημοικών Σχολείων Βερούας την 24η Ιουνίου 1937, περί του Διδακτηρίου, ότι είνε ουχί ανταλλάξιμον ακίνητον αλλά Δημόσιον*», την οποία ανακαλύψαμε στην Υπηρεσία Ανταλλά-

ξιμων. Στην αναφορά αυτή παρατίθενται σημαντικά στοιχεία τα οποία ξεδιαλύνουν τα σχετικά με την ανέγερση του σχολείου και αποδεικνύουν ότι το σχολείο δεν λειτούργησε ποτέ ως διδακτήριο της μουσουλμανικής κοινότητας. Σύμφωνα λοιπόν με τον Κ. Αλεξιάδη:

«Τον θεμέλιον λίθον του εν λόγω διδακτηρίου κατέθεσε το 1910 το ενταύθα τμήμα του Μουαρίφ, η επιτροπή δηλαδή του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας εν τω ευρύτατα γνωστώ αρχαιολογικώ χώρῳ του Βήματος του Αποστόλου Παύλου, προορίζουσα τούτο ως Δημόσιον Σχολείον-Σχολαρχείον μετά Δημοικου-εχρησιμοποίησε μάλιστα δια την τοιχοποισίαν τούτου το υλικόν του ακεραίου τότε σωζομένου Πύργου των παλαιών τειχών της πόλεως, όστις ανυψούτο παρά τας νυν δημοσίας φυλακάς. Η οικοδομή έμενεν αιτελής κατά την ελληνικήν κατοχήν του 1912, εχορηγήθη δε δια την συνέχισιν ταύτης εις την τουρκικήν κοινότητα κατά το 1920 πίστωσης παρά της Ελληνικής Κυβερνήσεως ης το ποσόν δεν κατώρθωσα να πληροφορηθώ. Επειδή όμως μετά την ανταλλαγήν των πληθυσμών διετελεί το κύριον ημιτελές ήτιο δ' επιτακτική η ανάγκη Διδακτηρίων λόγω της πληθώρας μαθητών των Δημοτικών Σχολείων, εδόθη νέα πίστωσης της Ελληνικής Κυβερνήσεως 700.000 περίπου δρχ και το 1924 απεπεραιώθη τούτο και εστέγασεν αμέσως τα σχολεία....».

Και για να διασκεδάσει οποιεσδήποτε επιφυλάξεις για την αλήθεια των λεγομένων του, δηλώνει ότι «εξηκριβώσα ταύτα παρά προσώπων τα οποία είναι εις θέσιν να γνωρίζωσι τα πράγματα» (Η αναφορά αυτή φυλάσσεται στην Υπηρεσία Ανταλλαξίμων).

Στην παραπάνω αναφορά οι πληροφορίες που υπάρχουν ανατρέπουν τον ισχυρισμό ότι το σχολείο λειτούργησε ως τουρκικό. Ο Κ. Αλεξιάδης, δημόσιος λειτουργός, σε μία διελκυστίνδα της Υπηρεσίας του με την Υπηρεσία Ανταλλαξίμων, αναλαμβάνει να διευκρινίσει με σαφήνεια και με σημαντικές λεπτομέρειες (οι οποίες δεν αναφέρονται σε κείμενα άλλων μελετητών), ότι το σχολείο θεμελιώθηκε το 1910 από επιτροπή του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας. Μέχρι το 1912 δεν είχε αποπεραιωθεί και παρέμενε αιτελής μέχρι το 1920. Χρειάστηκε να δοθεί πίστωση από την Ελληνική Κυβέρνηση την ίδια χρονιά στην Μουσουλμανική κοινότητα αλλά και πάλι δεν κατορθώθηκε η ολοκλήρωση της οικοδομής. Η έλευση των προσφύγων ανάγκασε το ελληνικό δημόσιο με νέα πίστωση να ολοκληρώσει το σχολείο, για να στεγαστούν οι πάμπολλοι πρόσφυγες μαθητές, οι γονείς των οποίων εγκαταστάθηκαν στην συγκεκριμένη περιοχή, που κατοικείτο μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών, αποκλειστικά από Τούρκους.

Ακόμη όμως ένα στοιχείο έρχεται να ενισχύσει την εκδοχή που διατυπώνεται στο λεύκωμα της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, και κυρίως την θέση του Κ. Αλεξιάδη ότι δηλαδή, τελικά, το σχολείο δεν αποπεραιώθηκε από τους Τούρκους και δεν λειτούργησε ποτέ ως τουρκικό. Πρόκειται για την Έκθεση Αυτοψίας υπαλλήλου του Δασαρχείου τον Δεκέμβριο του 1921 που αναφέρεται στην «ενιαυτική υλοτομία προς κατασκευήν σχολείου της εν Βερροία Μουσουλμανικής Κοινότητας» (από το αρχείο του Δασαρχείου Βέροιας σχετικά με το δάσος της Μπρατινίστης 1913-1955, που φυλάσσεται στα Γ.Α.Κ. -Αρχεία Ν. Ημαθίας) Γνωστοποιεί τις δραστηριότητες των Τούρκων, οι οποίοι προσπαθούν να αποπεραιώσουν το σχολείο μετά την πίστωση που έλαβαν από την Ελληνική Κυβέρνηση την πίστωση για την οποία μιλά στην αναφορά του ο Κ. Αλεξιάδης. Λέει χαρακτηριστικά ο υπάλληλος: *έλαβε χώραν κατά τον Απρίλιον ε.ε. ενιαυτική υλοτομία εξ {100} εκατόν κασιανέας και πλέον κυβ. μέτρων ξυλείας προς κατασκευήν Σχολείου της εν Βερροία Μουσουλμανικής Κοινότητος. Προς φυσικήν όθεν εκ πρεμνοβλαστημάτων αναγέννησιν του δάσους εκ των υλοτομηθέντων πρεμνών επιβάλλεται δια δασοκομικούς λόγους η επί μίαν τουλάχιστον πενταετίαν απαγόρευσις της βοσκής των αιγοπροβάτων επί της ως ανωτέρω περιγραφομένης εκτάσεως και παρακαλώ διά την συμφώνως τω αρθρ. 17/1 του Νόμου 2036 έκδοσιν απαγορευτικής διατάξεως βοσκής ή εκχερσώσεως.*

Βλέπουμε λοιπόν ότι ακόμη και το 1921 το σχολείο παρέμενε ημιτελές.

Επιπλέον η ανυπαρξία κάποιας προφορικής ή γραπτής μαρτυρίας ότι το διδακτήριο φιλοξένησε πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής, μας κάνει να πιστεύουμε ότι το σχολείο δεν αποπεραιώθηκε ούτε λειτούργησε μέχρι την έλευση των προσφύγων. Είναι δυσεξήγητο πώς δεν χρησιμοποιήθηκε ένα τόσο κατάλληλο κτίριο (αν είχε ήδη ανεγερθεί) για την πρόχειρη εγκατάστασή των προσφύγων, ενώ γνωρίζουμε από αφηγήσεις ότι αυτοί στεγάζονταν προσωρινά όπου υπήρχε διαθέσιμος χώρος, όχι μόνο σε δημόσια κτίρια αλλά και στα γύρω ιζαμιά.

Διαπιστώνουμε επομένως από τα παραπάνω στοιχεία ότι η ανέγερση του Σχολείου ξεκίνησε μεν με πρωτοβουλία της Μουσουλμανικής Κοινότητας, αλλά αποπεραιώθηκε από το Ελληνικό δημόσιο, το οποίο, για το σκοπό αυτό, διέθεσε δύο φορές ανάλογες πιστώσεις και τελικά οι πρώτοι μαθητές που φιλοξένησε ήταν τα προσφυγόπουλα που έφτασαν στη Βέροια μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών.

4. Το διδακτήριο

Η τοποθεσία που χτίστηκε το 3^ο Δημοτικό Σχολείο βρισκόταν έξω από τα νότια αρχαία τείχη της πόλης. Απέναντι από το διδακτήριο υπάρχει το τέμενος του Μενδρεσέ, (Μενδρεσέ τζαμί) το οποίο ονομάστηκε έτσι από τον παρακείμενο Μενδρεσέ δηλαδή το ιεροδιδασκαλείο, το οποίο λειτουργούσε ως τούρκικο σχολείο και καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1923 ή το 1924. Το τέμενος κτίστηκε στη θέση όπου προηγούμενα υπήρχε ναός του Αποστόλου Παύλου, τον οποίο οι Οθωμανοί τον κατεδάφισαν γύρω στο 1850 και χρησιμοποίησαν τα υλικά του για την ανέγερση του τζαμιού (Γαβριηλίδης 1999:22). Η αυλή του σχολείου εφάπτεται με το χώρο στον οποίο βρίσκεται το Βήμα του Αποστόλου Παύλου.

Το διδακτήριο βρίσκεται στο νότιο άκρο της πλατείας Ωρολογίου, στη συμβολή των οδών Μάρκου Μπότσαρη και Μαυρομιχάλη. «Πρόκειται για ένα τριώροφο εκλεκτικιστικό κτίριο με κεραμοσκεπή. Στην οργάνωση των όψεων είναι εμφανής η επιρροή του νεοκλασικισμού. Εφαρμόζονται οι αρχές της συμμετρίας. Τα νεοκλασικά στοιχεία χρησιμοποιούνται διακριτικά. Χαρακτηριστικό είναι το προεξέχον γέισο και η διαμόρφωση των ανοιγμάτων με κορνιζώματα και τοξωτές απολήξεις. Στις ακμές του κυρίου εμφανίζονται ψευδοπαραστάδες, οι οποίες καταλήγουν σε απλά επίκρανα. Επίσης υπάρχουν επιδράσεις του μπαρόκ, το οποίο δίνει μία περισσότερο εκλεκτικιστική μορφολογία στο κτίριο» (Μαργιέ, Μαισκάνη, ό.π., σ.128-129).

Στο διδακτήριο αυτό φιλοξενήθηκαν με χρονολογική σειρά τα σχολεία με τις ονομασίες:

- Β' Αρρένων Βεροίας (1925), το οποίο μετονομάστηκε σε Γ' (Μικτό) Βέροιας,
- Γ' Αρρένων Βεροίας (1926), το οποίο μεταστεγάστηκε σε νέο διδακτήριο με την ονομασία Ε' Δημοτικό Σχολείο,
- Β' Θηλέων Βέροιας (1928), οι μαθήτριες του οποίου, όταν τα σχολεία έγιναν μικτά (μεταρρύθμιση 1929), διαμοιράστηκαν στα συστεγαζόμενα σχολεία Γ' και Δ' Μικτά Βέροιας που στεγάστηκαν στο εν λόγω διδακτήριο,
- Δ' Μικτό Βέροιας (1929),
- Νυχτερινό Σχολείο (1924), στο κάτω πάτωμα του 3ου Δημοτικού, (Κ. Αλεξιάδη ό.π. σ.125), για όσους από τους τουρκόφωνους πρόσφυγες ήθελαν να μάθουν τα ελληνικά.
- Από το 1980 μέχρι σήμερα στο διδακτήριο λειτουργούν το 3ο και 14ο Δημοτικό Σχολείο Βέροιας. Για σειρά ετών στο ίδιο κτίριο λειτούργησαν νηπιαγωγεία και φιλοξενήθηκε επίσης το Γραφείο της Επιθεώρησης.

Η εξωτερική όψη και το εσωτερικό του συντηρήθηκαν και αποκαταστάθηκαν το 1997. Στο πέρασμα των χρόνων πραγματοποιήθηκαν ορισμένες επεμβάσεις, που μπορεί να εξυπηρέτησαν συγκεκριμένες ανάγκες, αλλά ταυτόχρονα αλλοίωσαν την φυσιογνωμία και την ενό-

τητα του κτιρίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας αλλαγής είναι η κατασκευή του εξωτερικού κλιμακοστάσιου που οδηγεί στον τρίτο όροφο και το οποίο αντικατέστησε ένα παλαιότερο εσωτερικό.

5. Έναρξη λειτουργίας και επωνυμία του Σχολείου

Οι πρώτες πληροφορίες που έχουμε από το αρχαικό υλικό του σχολείου για τη λειτουργία του είναι από το υπό την επωνυμία βιβλίο «Β' Δημοτικών Σχολείων Αρρένων Βεροίας, Βιβλίων Πιστοποιητικών Σπουδής από 1926-27 έως 1930-31».

Όπως φαίνεται από το εξώφυλλο αυτού του βιβλίου, το σχολείο, κατά την πρώτη περίοδο της λειτουργίας του (Σχολικό Έτος 1926-27), είχε την επωνυμία Β' Δημοτικών Σχολείων Αρρένων Βεροίας. Την άποψη αυτή, για την πρώτη ονομασία του σχολείου, ενισχύει το γεγονός ότι στα Γ.Α.Κ. Βέροιας, όπου φυλάσσεται ικανός αριθμός παλαιών βιβλίων της Βιβλιοθήκης του Γ' Δημ. Σχολείου, οι σφραγίδες στο σώμα των βιβλίων το αναφέρουν ως Β' αρρένων Βεροίας. (Σκούπρας, Χ., «Η σχολική Βιβλιοθήκη του 3ου - 14ου Δημοτικού Σχολείου Βέροιας», *Πολιτιστικά Δρώμενα*, τ.40, 2006 σ. 30).

Στο ίδιο διδακτήριο, όπως φαίνεται σε βιβλίο αρχείου, λειτούργησε επίσης, τουλάχιστον κατά το σχολικό έτος 1928-29, σχολείο με την επωνυμία Β' Δημοτικό Σχολείο Θηλέων

Βεροίας. Δεν έχουμε στοιχεία για τις προηγούμενες ούτε και για την επόμενη χρονιά 1929-30. Από ό,τι φαίνεται, το σχολικό έτος 1929-30, εποχή που τα δημοτικά σχολεία έγιναν μικτά, άλλαξαν οι ονομασίες τους. Στο εν λόγω διδακτήριο τα δύο σχολεία που λειτουργούσαν έγιναν μικτά και μετονομάστηκαν σε Γ' και Δ' Δημοτικά Σχολεία Βέροιας. Την ίδια περίοδο το Μελέτειο Παρθεναγωγείο μετονομάστηκε σε Β' Δημοτικόν Σχολείον Βεροίας.

6. Στοιχεία από τα Βιβλία του Σχολείου

Στη συνέχεια θα σταχυολογήσουμε ορισμένα ενδιαφέροντα κατά την προσωπική μας άποψη στοιχεία. Τα βιβλία του Σχολείου που επεξεργαστήκαμε και τα οποία αφορούν τα έτη από 1926 μέχρι 1949, βρίσκονται στο Μουσείο Εκπαίδευσης Βέροιας. Συλλέξαμε πληροφορίες για τα διδασκόμενα μαθήματα, την αξιολόγηση των μαθητών μέσα από τις εξετάσεις και τις διάφορες βαθμολογικές κλίμακες, το χωρισμό των σχολικών ετών σε περιόδους, τις αιτίες διαρροής του μαθητικού πληθυσμού, την καταγωγή και τα επαγγέλματα των γονέων των μαθητών. Όλα τα παρακάτω στοιχεία που παραθέτουμε στη συνέχεια και τα σχόλια που κάνουμε, βασίζονται στα βιβλία του σχολείου.

Το σχολείο αρχικά λειτούργησε με την επωνυμία Β' Δημοτικόν Σχολείον Αρρένων Βεροίας.

Κατά το σχολικό έτος 1926-27 το σχολείο λειτουργεί ως εξατάξιο και η σχολική χρονιά χωρίζεται σε τρεις σχολικές περιόδους. Οι μαθητές βαθμολογούνται με εξαβάθμη κλίμακα η οποία έχει ως βάση το 3,50 και άριστα το 6. Η κλίμακα αυτή ισχύει μέχρι το 1929-30, οπότε αντικαθίσταται με τη δεκάβαθμη κλίμακα.

Σημαντικές πληροφορίες παίρνουμε από την στήλη του βιβλίου Πατρίς, όπου διαπιστώνουμε ότι η καταγωγή των μαθητών είναι κατά 19% από την περιοχή της Βέροιας και 81% πρόσφυγες από τον Εύξεινο Πόντο, Μικρά Ασία και Θράκη.

Ένα εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό, το 25% των μαθητών του σχολείου είναι ορφανοί. Αυτό έχει την εξήγησή του στο γεγονός ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία προέρχονται από τις αλησμόνητες πατρίδες.

Από τη στήλη Επάγγελμα Πατρός παίρνουμε σημαντικά στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες της εποχής. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τα παρακάτω επαγγέλματα που προξενούν εντύπωση, επειδή έχουν στις μέρες μας εκλείψει. Εμβαλωματής, καραγωγεύς, μυλωθρός, αμαξηλάτης, βαρελοποιός, χαλκεύς, ξυλοφόρος, καλτισοπλέκτης, στραγαλοποιός, μαχαιροποιός, αμπελουργός, αγγειοπλάστης. Το 16% των γονέων είναι γεωργοί, 1,4% δημόσιοι υπάλληλοι (καθηγητές δάσκαλοι, ταχυδρομικοί, χωροφύλακες) ενώ συναντούμε αρκετούς παντοπώλες, εμπόρους και εργάτες.

Στα χρόνια 1929-30 με μεταρρύθμιση Βενιζέλου, όταν τα σχολεία γίνονται μικτά, το συγκεκριμένο διδακτήριο φιλοξενεί δύο Σχολεία με την επωνυμία Γ' και Δ' Δημοτικά Σχολεία Βέροιας. Στο ίδιο σχολικό έτος παρατηρείται μία αύξηση του μαθητικού πληθυσμού του σχολείου ακριβώς λόγω του ότι το σχολείο γίνεται μικτό και συμπεριλαμβάνονται στις τάξεις του και κορίτσια.

Από το Βιβλίο του Γενικού Ελέγχου της Ε' και Στ' Τάξης προκύπτει ότι η σχολική χρονιά είναι χωρισμένη σε δύο εξαμηνίες, όπου υπάρχουν οι ανάλογες για τον κάθε μαθητή βαθμολογίες στη δεκάβαθμη κλίμακα. Αυτές οι βαθμολογίες μαζί με το βαθμό των εξετάσεων του Ιουνίου μας δίνουν το μέσο όρο, ο οποίος είναι ο βαθμός ετήσιας προόδου του μαθητή. Οι βαθμοί της πρώτης εξαμηνίας σε κάθε ένα μάθημα αποτελούν το μέσο όρο της προφορικής επίδοσης και της γραπτής δοκιμασίας του μαθητή.

Τα μαθήματα που διδάσκονται είναι: Θρησκευτικά, Ελληνική Γλώσσα, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική Ιστορία, Φυσική και Χημεία, Μαθηματικά, Γεωμετρία, Ιχνογραφία, Καλλιτεχνικά, Χειροτεχνία, Ωδική, Γυμναστική. Στα μαθήματα της Χειροτεχνίας, Ωδικής, Γυμναστικής υπάρχει ένας βαθμός «κατ' ελευθέραν κρίσιν».

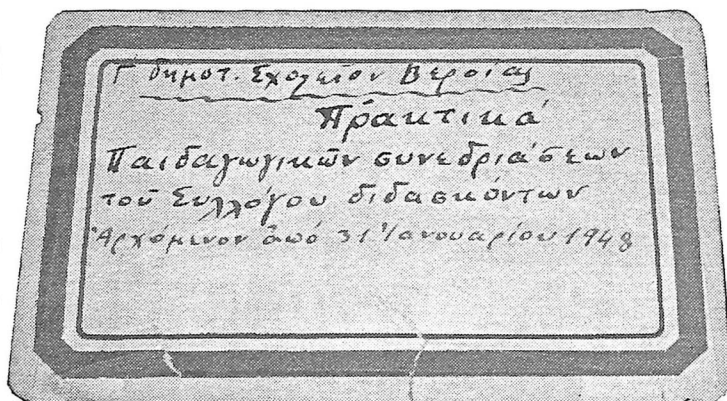
Υπάρχει ένας άτυπος διαχωρισμός των τάξεων σε κατώτερες και ανώτερες τάξεις. Κατώτερες θεωρούνται οι τέσσερις πρώτες ενώ ανώτερες χαρακτηρίζονται οι δύο τελευταίες.

Κατά το σχολικό έτος 1939-40 εμφανίζεται το μάθημα της Εθνικής Αγωγής στις τέσσερις μεγαλύτερες τάξεις.

Αναφορικά με τη στασιμότητα μεγαλύτερη είναι η στασιμότητα στην Α' τάξη. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στη σχολική χρονιά 1933-34 ενώ ο μέσος όρος απόρριψης για όλες τις τάξεις ήταν συνολικά 25%, στην Α' τάξη το ποσοστό ανέρχεται στο 42% και οι 37 από τους 87 μαθητές έμειναν στάσιμοι. Από την άλλη πλευρά, όσοι μαθητές κατορθώνουν να φτάσουν στην Στ' Τάξη απολύονται σχεδόν στο σύνολό τους.

Στο σχολικό έτος 1940-41 το σχολείο δεν σταμάτησε να λειτουργεί, αλλά παραιτούμε ελλιπείς καταγραφές στα βιβλία αρχείου. Δεν υπάρχει βαθμολογία σε κάθε εξαμηνία παρά

μόνο ένας Μέσος Όρος στο τέλος, σε ορισμένα από τα μαθήματα, που είναι για τις μεγάλες τάξεις Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Ιστορία και Φυσική Ιστορία ενώ για τις Α' και Β' τάξεις μόνο για τα Θρησκευτικά, Ελληνικά, και Μαθηματικά. Από το σχολικό έτος 1944-45 τα βιβλία αρχείου ενημερώνονται πάλι κανονικά

Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού κατά το σχολικό έτος 1949-50 από ανταρτοπληκτες περιοχές, γεγονός που καταγράφεται στα μαθητολόγια και επισημαίνεται στα πρακτικά των συνεδριάσεων του διδακτικού προσωπικού.

Θα ολοκληρώσουμε αυτό εδώ το άρθρο με ένα απόσπασμα από το πρώτο Βιβλίο Πρακτικών Παιδαγωγικών Συνεδριάσεων του Συλλόγου Διδασκόντων «Αρχόμενον από 31ης Ιανουαρίου 1948», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ετικέτα του. Βλέπουμε ότι και οι δάσκαλοι εκείνης της

εποχής αντιμετώπιζαν περίπου τα ίδια προβλήματα με τα σημερινά:

1. Το πρόβλημα της πληθώρας των μαθητών εις τινος τάξεις. Πληροφορούμαστε ότι η Α' τάξη έχει 120 μαθητές και η Γ' τάξη 110 με τίσιν περαιτέρω αυξήσεως διά μαθητών καθ' ημέραν προσερχομένων εξ ανταρτοπληκτων περιοχών και λόγω ελλείψεως επαρκών αιθουσών, αι τάξεις λειτουργούν ημιημερησίως, δηλαδή ατελώς.

2. Οι δάσκαλοι προβληματίζονται εάν είναι ορθόν τα ορθογραφικά λάθη των εκθέσεων να διορθώνονται υπό του δημοδιδασκάλου ή να ληφθεί υπόψιν μόνον η καλή διατύπωσις των παρατηρήσεων και των συναισθημάτων του μαθητού.

3. Μέτρα για τους αδικαιολογήτως απουσιάζοντας: Εκ των σαράντα εγγραφέντων μαθητών της Ε' Τάξεως, οι πέντε παρουσιάσθησαν το τελευταίον δεκαήμερον του Ιανουαρίου. Είναι δυνατόν να καθυστερήσουν οι τριάντα πέντε για να διδαχθούν οι πέντε;

Παραθέτουμε αυτούσιο το τελευταίο μέρος του Πρακτικού αυτής της συνεδρίασης:

Μει' ανταλλαγήν γνωμών τινών διακόπτεται η συζήτησις, διότι πλησιάζει η ώρα της λήξεως της κυκλοφορίας, επιφυλασσομένου του Συλλόγου να λάβει αποφάσεις επί του όλου θέματος εις άλλην συνεδρίαν.

Ακολουθούν υπογραφές του Διευθυντή και του διδακτικού Προσωπικού.

7. Επίλογος

Το διδακτήριο που στεγάζει το 3^ο και 14^ο Δημοτικό Σχολείο Βέροιας καθώς και ο περιβάλλων χώρος του χαρακτηρίστηκε με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού, μνημείο, διότι, λόγω της χρήσης του ως σχολείου από την εποχή που κατασκευάστηκε, είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ιστορία της εκπαίδευσης και τις μνήμες των κατοίκων της περιοχής.

Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο είναι το παλαιότερο διδακτήριο στη Βέροια το οποίο συνεχίζει να λειτουργεί ως σχολείο τα τελευταία 80 χρόνια και εξυπηρετεί από την ανέγερσή του μέχρι σήμερα το σκοπό για τον οποίο χτίστηκε.

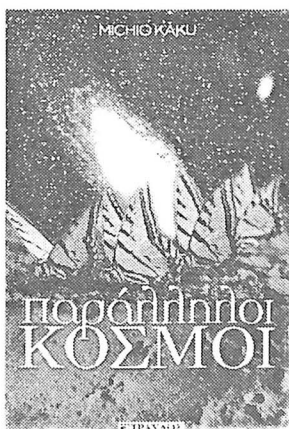
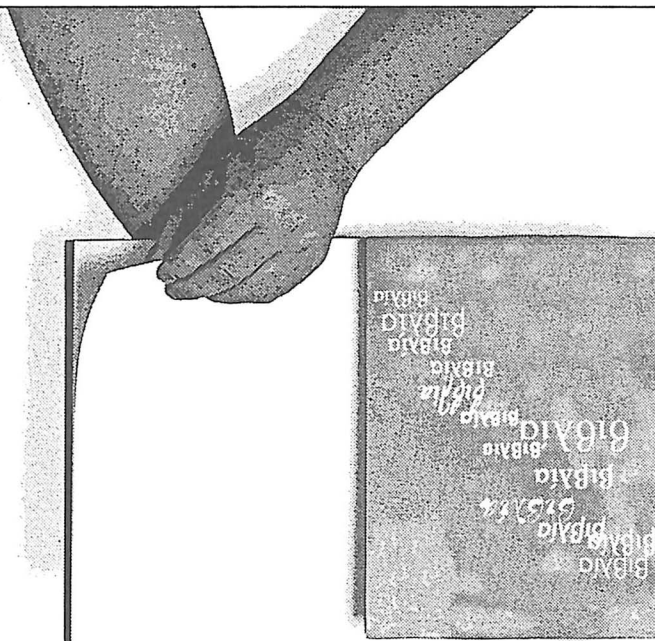
Βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης, Γ., (1984) Βεροιώτικες Αράδες (Ιστορικά Σημειώματα), (Βέροια).
- Γαβριηλίδης Θ., (1999) Η Βέροια στους αιώνες, (Βέροια).
- Δήμος Βέροιας, Βέροια, (1986) (Βέροια).
- Λάμδα, Περιοδικό (2003) Σελίδες μιας άλλης εποχής, τ. 22, (Βέροια: Εκδοτική Δημοσιογραφική Βέροιας).
- Μαργιέ, Α.- Ματσokάνη, Α., (2005) Η Οθωμανική Αρχιτεκτονική της Βέροιας, (Θεσσαλονίκη).
- Μελετιδης, Γ, (2004) Το 3ο Δημοτικό Σχολείο Βέροιας και το παλιό περιβάλλον του, εφ. Λαός, 22/12/2004, σ.4).
- Μουτσόπουλος, Ν., (2000) Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας, (Βέροια: εκδ. Δήμου Βέροιας,).
- Πυρινός, Π., (1983) Η συμβολή της Μητροπόλεως Βέροιας κατά τον 19ο αιώνα, εκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Βέροιας, (Θεσσαλονίκη).
- Σκούπρας, Χ., (2006) Η σχολική Βιβλιοθήκη του 3ου – 14ου Δημοτικού Σχολείου Βέροιας, Πολιτιστικά Δρώμενα, τ.40.
- Χιονίδης, Γ., (1971) Τα Σχολεία της Βέροιας κατά τα έτη 1849-1912 βάσει ανεκδότων εγγράφων (Θεσσαλονίκη: εκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών).
- Χριστοδούλου, Α., (1960) Ιστορία της Βέροιας, (Βέροια).

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επιμέλεια Βούλα-Κοισιάδου Πάπαρη

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στην Δημοτική βιβλιοθήκη «Θεανώ Ζωγιοπούλου».

Παράλληλοι κόσμοι

Michio Kaku

Εκδόσεις Τραυλός

Οι παράλληλοι Κόσμοι είναι ένα διαστημικό ταξίδι στα όπερα της φαντασίας, στις μαύρες τρύπες, στις χρονομηχανές, στα εναλλακικά σύμπαντα και τον πολυδιάστατο χώρο. Είναι ένα εκθαμβωτικό πορτρέτο της θυελλώδους επανάστασης που σαρώνει το τοπίο της σημερινής κοσμολογίας.

Το Σύμπαν μας μοιάζει με κοσμική φουσαλίδα που αναδεύεται αιώνια μέσα σε έναν ωκεανό από σύμπαντα-φουσαλίδες. Ποιά είναι η μοίρα της; Μήπως η εξαφάνιση της

σημάνει το τέλος του δικού μας Σύμπαντος;

Γύρω της -σε απόσταση χιλιοστών- γίνονται συνεχώς Μεγάλες Εκρήξεις, μέσα από τις οποίες γεννιούνται νέα, παράλληλα (με το δικό μας) σύμπαντα. Άραγε, μετά από δισεκατομμύρια χρόνια -εκείνη τη μακάβρια εποχή- λίγο πριν το Σύμπαν μας καταλήξει, ψυχρό και σκοτεινό, στο παντοινό τέλος του, θα μπορούσε η ανθρωπότητα να διαωνίσει την ύπαρξη της μετοικώντας σε ένα άλλο, γειτονικό σύμπαν;

Η ιδέα των παράλληλων Κόσμων και η θεωρία χορδών που ερμηνεύει την ύπαρξη τους, αντιμετωπίζονταν κάποτε με καχυποψία, ενώ οι επιστήμονες που την υπερασπίζονταν θεωρούνταν μουσικιστές, τρελοί ή ισαρλατάνοι.

Σήμερα, οι φυσικοί την υποστηρίζουν με πάθος, και μάλιστα υιοθετούν την πρόσφατη εκδοχή της, τη θεωρία-M, ως τη μόνη σωστή θεωρία, την πιο κομψή και απλή απάντηση στο ύψιστο ερώτημα: «Τι υπήρχε πριν από το Big-Bang»;

HENRIETTE WALTER
Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ
ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ
ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Η προσέλευση των, η ιστορία τους, η γεωγραφία τους

Η περιπέτεια των γλωσσών της Δύσης: Η προέλευσή τους, η ιστορία τους η γεωγραφία τους

Henriette Walter

Εκδόσεις Ενιάλιος

Γνωρίζετε ότι η αγγλική λέξη rugby προέρχεται από την γλώσσα των Βίκινγκς; Γνωρίζετε ότι η αγγλική γλώσσα είναι γεμάτη ελληνικές λέξεις, όπως η αρχαιότατη λέξη κύδος (kydos) που σήμερα οι Έλληνες την έχουν σχεδόν ξεχάσει; Γνωρίζετε ότι η ισπανική γλώσσα είναι γεμάτη με αραβικές λέξεις; Τι γυρεύει άραγε η λέξη discolo σε λατινοαμερικάνικο λογοτεχνικό κείμε-

νο; Το βιβλίο αυτό της Ενριέτ Βαλτέρ είναι ένα υπέροχο ταξίδι στο γόνιμο πανόραμα των εκατό και πλέον γλωσσών που ομιλούνται στην Ευρώπη σήμερα. Είτε πρόκειται για τις επίσημες και πλέον διαδεδομένες γλώσσες -αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά, ιταλικά, γερμανικά- είτε πρόκειται για λιγότερο διαδεδομένες επίσημες γλώσσες, όπως τα πορτογαλικά, τα ελληνικά, τα δανέζικα, τα σουηδικά, τα φιλανδικά, τα ολλανδικά, τα ιρλανδικά κ.λπ., είτε πρόκειται για διαλέκτους όπως τα γασκόνικα, τα γαλικιανά, τα φριουλάν, τα σαρδικά, τα κορσικά, τα φρανκοπροβανσάλ, τα λουξεμβουργιανά, τα σοράμπ, τα ποντιακά, τα τσακωνικά, τα κρηικά, τα κυπριακά, όλες αυτές οι γλώσσες είναι ένας ατέλειωτος πολιτισμικός πλούτος και μια γοητευτική περιπέτεια στην ιστορία των λαών.

Φως ο μύθος της ταχύτητας

Joao Magueijo

Εκδόσεις Τραυλός

Είναι γνωστό ότι τίποτε δεν ταξιδεύει πιο γρήγορα από το φως. Επιπλέον η θεωρία της ειδικής σχετικότητας μας λέει ότι η ταχύτητα του φωτός είναι ίδια, παντού και πάντα. Όμως μήπως αυτό το θέσφατο της σύγχρονης φυσικής είναι λάθος;

Κάτι τέτοιο ισχυρίζεται ο θεωρητικός φυσικός Joao Magueijo 35 ετών, ένας επιστήμονας με λαμπρές σπουδές και με μια πολλά υποσχόμενη σταδιοδρομία. Εισάγει τη θεωρία της μεταβαλλόμενης ταχύτητας του φωτός και υποστηρίζει ότι τις πρώτες ημέρες μετά τη δημιουργία του Σύμπαντος, η ταχύτητα του φωτός ήταν μεγαλύτερη από τη σημερινή.

Αν η θεωρία του αποδειχθεί σωστή, επέρχονται θεαματικές αλλαγές σε διάφορα θεμελιώδη ζητήματα: στο ταξίδι στο χρόνο σίς μαύρες τρύπες, στη θεωρία χορδών, ενώ παράλληλα επικυρώνεται η Μεγάλη Ενοποιημένη θεωρία. Όμως, ακόμη κι αν αποδειχθεί ότι η θεωρία του Magueijo δεν είναι σωστή, το βιβλίο του εκθέτει τον τρόπο που εμφανίζονται ρηζικέλευδες ιδέες και το πώς τις αντιμετωπίζει η επιστημονική κοινότητα.

Αποκαλύπτει το παρασκήνιο της έρευνας, τα σημεία που ενώνουν τους επιστήμονες και τις καταστάσεις που τους οδηγούν στην παραίτηση από το στόχο τους. Είναι ο αγώνας προκειμένου να μεταπειστεί το επιστημονικό κατεστημένο -η εξιστόρηση μιας ακόμη- αλλαγής παραδείγματος».

ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ.Ε.Π.Α. Δ. ΒΕΡΟΙΑΣ
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τοπικής Ιστορίας

ΕΝΙΑΙΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Παύλου Μελά και Μπιζανίου

Τηλ. κέντρο: 2331078100, 2331078127, Fax: 2331027914

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο

Κέντρο Πολιτιστικών Πρωτοβουλιών και Επικοινωνίας

ΧΩΡΟΣ ΤΕΧΝΩΝ

Παύλου Μελά & Μπιζανίου

ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

Αντωνιάδη 19

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΘΕΑΝΩ ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ»

Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 2331024879

ΑΙΘΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «Όλγανος»

Όλγάνου 19, τηλ. 2331028277

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ιεραρχών 4, τηλ. 2331023880

ΘΕΡΙΝΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ «Μελίνα Μερκούρη»

Άλσος Παπάγου, τηλ. 2331072654

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Κουντουριώτη 8, τηλ. 2331067308 & 2331026877